

**БАЯН-ӨЛГИЙ АЙМГИЙН
СТАТИСТИКИЙН ХЭЛТЭС**

**БАЯН-ӨЛГИЙ АЙМГИЙН
ХӨДӨӨ АЖ АХУЙН САЛБАР**

/2014 ОН/

Өлгий хот 2015 он

Танилцуулгыг хянан, тохиосон:

Х.Бахыт

Танилцуулгыг нэгтгэн боловсруулсан:

Н.Манаргүл

Санал хүсэлт байвал доорх
хаягаар холбоо барина уу.

Баян-Өлгий аймгийн Статистикийн хэлтэс
Засаг даргын тамгын газрын байр

Е-mail: stat-bel@mongol.net

Утас: 70422432 ,70422322

Интернет хаяг: //www.nso.mn/bayan-ulgii/

Баян-Өлгий аймгийн Статистикийн хэлтэс
Өлгий хот, 2015 оны 3-р сар

АГУУЛГА

I. Оршил	3
I.1 Нэр томъёоны товч тайлбар, тодорхойлолт	4
I.2 Эдийн засагт ХАА-н салбарын эзлэх байр суурь	7
II. Мал аж ахуй	
II.2.1 Малтай өрх, малчин өрх, малчдын тоо	8
II.2.2 Малчдын соёл, ахуйн үзүүлэлт	12
II.2.3 Малын тоо	14
II.2.4 Малын сүргийн бүтэц	16
II.2.5 Малын хэрэглээний зарлага	23
II.2.6 Төл бойжилт	25
II.2.7 Том малын зүй бус хорогдол	28
II.2.8 Иргэдийн хувийн малын бүлэглэлт	31
II.2.9 Шинээр гаргасан, засварласан худгийн тайлан	32
II.2.10 Малжуулалтын талаар авсан арга хэмжээ	34
II.2.11 Малын бэлчээр, тэжээлийн хүрэлцээ, хангамж	34
II.2.12 Тэжээвэр амьтад	36
II.2.13 ХАА-н салбарын ажиллах хүч	38
III. Газар тариалан	
III.1 Тариалсан талбай	39
III.2 Хураасан ургац	39
III.3 ХАА-н эдэлбэр газар	41
IV. Дүгнэлт	42

ОРШИЛ

ХАА-н салбар нь манай улс орны эдийн засгийн баталгаа болж байдаг. Хөдөө аж ахуйн салбарын үйл ажиллагаа нь бусад хүчин зүйлээс илүүтэйгээр байгаль, цаг агаараас хамааралтай бөгөөд үйлдвэрлэсэн бүтээгдэхүүн нь үндсэндээ хүн амын хүнсний хэрэглээ, боловсруулах үйлдвэрлэлийн болон үйлчилгээний салбарын түүхий эдийн хэрэглээг хангахад чиглэгддэг.

Дэлхийн олон улс орнуудын нэгэн адил манай улсын эдийн засгийн хөгжилд хөдөө аж ахуйн салбар нь ихээхэн чухал байр эзэлдэг салбарын нэг юм.

Энэ удаагийн танилцуулгад мал аж ахуйн, газар тариалангийн салбарын 2014 оны төлөв байдлыг нэгтгэн тусгалаа.

“Монгол Улсын Үндсэн хууль”-нд “Мал сүрэг”-ийг үндэсний баялаг мөн гэж хуульчлан зааж, мал тооллогыг улсын хэмжээнд жил бүр зохион байгуулж, үр дүнг нь макро түвшинд хийгддэг тооцоо, судалгаанд ашиглаж, салбарын талаар удирдлагын шийдвэр гаргах мэдээллийн гол эх үүсвэр болгон ашиглаж байна.

“Статистикийн тухай” Монгол Улсын хуулийн 7 дугаар зүйлийн 1 дэх заалт, Монгол Улсын Засгийн газрын 2003 оны 224 дүгээр тогтоолын дагуу Үндэсний Статистикийн хороо мал, тэжээвэр амьтад, хашаа, худгийн тооллогыг 2014 оны 12 сарын 7-ноос 17-ны өдрүүдэд улсын хэмжээнд зохион байгуулж, явууллаа.

Энэхүү танилцуулгад малын 2014 оны тооллогын дүнг нэгтгэн дүгнэснээс гадна шинээр гаргасан худаг, уст цэг, малжуулалтын талаархи мэдээллийг тусган орууллаа.

Түүнчлэн уг танилцуулгад газар тариалангийн салбарын үндсэн үзүүлэлтүүд болох тариалсан талбай, хураасан ургац, га-гийн ургацын талаарх мэдээллийг жилийн дүнгээр нэгтгэн тусгасан болно.

Салбарын бүтцээр анхдагч салбар буюу хөдөө аж ахуйн салбар, үүн дотроо мал аж ахуйн салбар 1999 он хүртэл ДНБ-ий 30-40 орчим хувийг үйлдвэрлэж, 2000 оноос хойш хөдөө аж ахуйн салбарт учирсан байгалийн гамшиг, үйлдвэрлэл, үйлчилгээний салбарын өсөлтөөс шалтгаалж, хөдөө аж ахуйн салбарын ДНБ-д эзлэх хувийн жин буурч байсан бол 2014 оны хувьд өвөлжилт, хаваржилт, зуншлага сайн болж, хээлтэгч бүрээс төл хүлээн авч малын тоо толгой өнгөрсөн онтой харьцуулахад 279530 толгойгоор буюу 17.4 хувиар өссөн нь хөдөө аж ахуйн салбарын ДНБ-ний өсөлтөд нөлөөлж болно.

Хөдөө аж ахуйн салбар, үүний дотор мал аж ахуйн салбарын үйлдвэрлэл нь боловсруулах аж үйлдвэрийн салбарын хүнсний бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэл, нэхмэл эдлэл үйлдвэрлэлийн салбарын түүхий эдийг нийлүүлж, боловсруулах салбар болон үйлчилгээний салбарын үйлдвэрлэлийн өсөлтийг хангах, газар тариалангийн салбар нь хүн амыг аюулгүй баталгаат хүнсээр хангах үндсэн нөхцөл нь болсоор байна.

Манай аймгийн хөдөө аж ахуйн салбарын өнөөгийн байдалд дүгнэлт хийж, цаашид авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээг боловсруулах, төлөвлөхөд энэхүү танилцуулга, судалгааны материал суурь мэдээлэл нь болно гэдэгт итгэж байна.

НЭР ТОМЬЁОНЫ ТОВЧ ТАЙЛБАР, ТОДОРХОЙЛОЛТ

Малтай өрх. Малыг ахуй амьдралдаа туслах чанарын үүрэгтэй өсгөн үржүүлдэг өрх

Малчин өрх. Жилийн 4 улирлын туршид малаа маллаж, малын ашиг шим нь тэдний амьжиргааны эх үүсвэр нь болж байгаа өрх

Малчид. Жилийн 4 улирлын туршид мал аж ахуй эрхэлж, малын ашиг шим нь тэдний амьжиргааны эх үүсвэр болж байгаа 16 ба түүнээс дээш насны хүмүүсийг хэлнэ.

Бодод шилжүүлэх коэффициент:

1 адуу, үхэр – 1 бод, 1 тэмээ - 1.5 бод
6 хонь - 1 бод, 8 ямаа - 1 бод

Бодод шилжүүлэх коэффициентийг таван төрлийн малыг нэг төрлийн малд шилжүүлэн малын өсөлт, бууралтыг гаргах, үр ашгийг тооцоход ашиглана.

Бог малд буюу хонин толгойд шилжүүлэх коэффициент:

1 тэмээ - 5 хонь 1 адуу - 7 хонь
1 үхэр - 6 хонь 1 хонь - 1 хонь
1 ямаа - 0.9 хонь

Богд шилжүүлэх коэффициентийг малын тэжээлийн хүрэлцээ, хангамж, бэлчээрийн даацыг тодорхойлон гаргахад ашиглана.

Нас гүйцсэн мал. Малын төрөл бүр дээр дараах насны малыг хамруулна.

Тэмээ – 4 настай, 5 ба түүнээс дээш настай
Адуу – 3 настай, 4 ба түүнээс дээш настай
Үхэр – 2 настай, 3 ба түүнээс дээш настай
Бог мал – тухайн жилийн төл малаас бусад насны мал

Өсвөр насны мал

Тэмээ-Өмнөх оны төл, 2, 3 настай, Адуу- Өмнөх оны төл, 2 настай
Үхэр- Өмнөх оны төл

Төл мал. Тухайн жилийн төлийг хэлнэ.

Бэлэн хээлтэгч. Малын төрөл бүр дээр нас гүйцсэн эм малыг хамруулна.

Малын тоо, толгойн өсөлт. Оны эцсийн малаас оны эхний малыг хасч, малын тооны өөрчлөлтийг тоогоор илэрхийлнэ. Оны эцсийн малын тоог оны эхний малын тоонд харьцуулан 100-гаар үржүүлж, өсөлт, бууралтыг хувиар илэрхийлнэ. Малын өсөлтийн **орлого тал** нь төл бойжилт, **зарлага тал нь** хэрэглээний зарлага, том малын зүй бус хорогдол байна.

Төллөлтийн хувь. Төллөсөн хээлтэгчийн тоог оны эхний хээлтэгчийн тоонд харьцуулан, 100 –гаар үржүүлэн тооцно.

Бойжилтын хувь. Бойжсон төлийн тоог нийт гарсан төлийн тоонд харьцуулан 100–гаар үржүүлэн тооцно.

100 эхээс бойжуулсан төл. Бойжуулсан төлийн тоог оны эхний хээлтэгч малын тоонд харьцуулан 100-гаар үржүүлэн тооцно.

Хээлтэгч, хээлтүүлэгчийн тохироо. Хээлтэгч малын тоог хээлтүүлэгч малын тоонд харьцуулж, тооцно.

1 хээлтүүлэгчид ногдох хээлтэгчийн тооны норм нь:

Буур - 20-25, Азарга - 12-15, Бух - 35-45, Хуц, ухна - 25-30

Том малын зүй бус хорогдолд өвчний (халдвартай, халдваргүй) хорогдол,

гэнэтийн аюулын (цас зуд, үер ус, гал түймэр, аянга цахилгаан зэрэг) хорогдол, бусад шалтгааны (малын хариулга, арчилгаа маллагаатай холбогдон гарсан) хорогдлыг хамруулна.

Том малын зүй бус хорогдлын оны эхний малд эзлэх хувь. Зүй бусаар хорогдсон том малын тоог оны эхний малын тоонд харьцуулан 100-гаар үржүүлнэ.

Малын хэрэглээний зарлага.

Оны эхний малын тоон дээр бойжуулсан төлийг нэмж, том малын зүй бус хорогдол, оны эцсийн малын тоог хасч, тооцно.

Малын хашааны хангамж. Хашааны хангамжийг гаргахдаа хашааны багтаамжийг малын тоонд харьцуулж тооцно. Бод малын хашааны хангамжийг гаргахдаа бодын хашааны багтаамжийг үхрийн тоонд, харин бог малынхыг богийн хашааны багтаамжийг бог малын /хонь, ямааны/ тоонд харьцуулж тооцно.

Тэжээл хангамж. Тэжээлийн хангамжийг гаргахдаа тэжээлийн нэгжид шилжүүлсэн тэжээлийн хэмжээг хонин толгойд шилжүүлсэн малын тоонд харьцуулан тооцно. Малын тэжээлийн хангамж, бэлчээрийн даацыг гаргахдаа малыг хонин толгойд шилжүүлснээр тооцно.

Тэжээлийн нэгжид шилжүүлэх коэффициент. Бэлтгэсэн тэжээл нь илчлэг, чанарын байдлаараа харилцан адилгүй байдаг учраас нэг тэжээлийн нэгжид шилжүүлж тэжээлийн хангамжийг гаргана. Үүний тулд:

Хадлан өвс -0.45, Таримал тэжээл -0.35, Даршны ургамал-0.25,

Гар тэжээл, хужир шүү -1.00, Төмс ногооны хаягдал -0.22,

Үр тарианы хаягдал -0.90, Лай -0.40, Сүрэл -0.25

гэсэн итгэлцүүрүүдийг ашиглан тэжээлийн нэгжид шилжүүлнэ.

Малын тэжээлийн ангилал. Малын тэжээлийг ургамлын гаралтай, амьтны гаралтай, эрдэс тэжээлийн гаралтай гэж ангилна.

- Ургамлын гаралтай тэжээлд өвс, сүрэл, үр тариа, буурцгийн төрлийн ургамал багтах бөгөөд бүдүүн, хүчит, шүүст тэжээл гэж ангилна.
 1. Бүдүүн тэжээл- өвс, сүрэл, нэг наст ба олон наст өвс орно.
 2. Хүчит тэжээл- үр тариа, үр тарианы хаягдал, вандуй, буурцаг орно.
 3. Шүүст тэжээл - Бүх төрлийн дарш, төмс ногооны хаягдал орно.
- Амьтны гаралтай тэжээлд яс, цусны гурил зэрэг орно.
- Эрдэс тэжээлд давс, хужир шүү орно.

Тариалангийн талбай. Хөдөө аж ахуйн таримал ургамлыг тариалсан талбайг хэлнэ. Тариалангийн талбайг тариалсан талбай, хураасан талбай, өнжсөн талбай, уринш боловсруулсан талбай гэж ангилна.

Тариалсан талбай. Тухайн жилд үр суулгасан газрын нийт талбайн хэмжээ.

Хураасан талбай. Жилд ургацыг хурааж авсан газрын нийт талбайн хэмжээ.

Га-гийн ургац. Талбайн нэг нэгжээс /1 га-гаас/ авах газар тариалангийн бүтээгдэхүүний /ургацын/ хэмжээ бөгөөд га-гийн ургацыг тодорхойлохдоо тухайн төрлийн ургамлын хурааж авсан бүх ургацыг тариалсан талбайн хэмжээнд нь харьцуулж тодорхойлно.

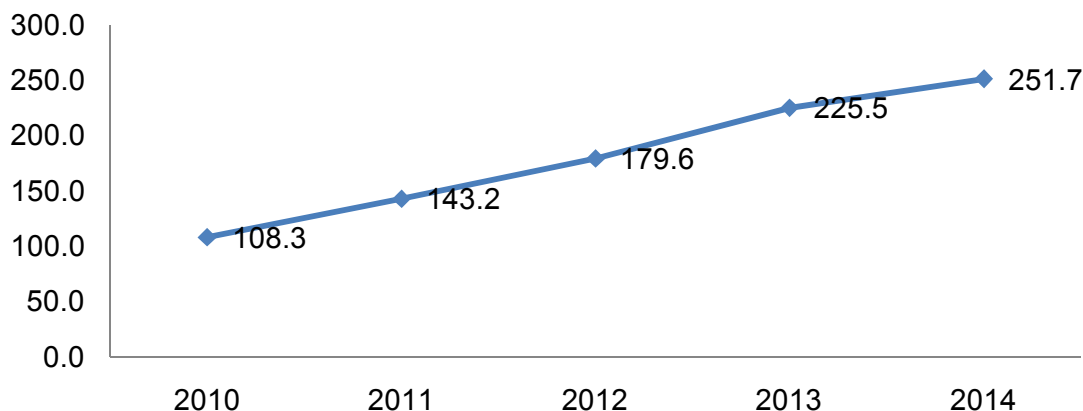
Нийт ургац. Тухайн жилд газар тариалангийн үйлдвэрлэл эрхэлж үйлдвэрлэсэн нийт бүтээгдэхүүний хэмжээ, өөрөөр хэлбэл, тариалсан бүх талбайгаас хураан авсан үр тариа, төмс, хүнсний ногоо, жимс жимсгэнэ, малын тэжээл, техник, тосны ургамал зэрэг ургамал тус бүрийн төрлөөр нэмж гаргасан нийт ургацын хэмжээ болно.

ЭДИЙН ЗАСАГТ ХӨДӨӨ АЖ АХУЙН САЛБАРЫН ЭЗЛЭХ БАЙР СУУРЬ

2014 оны эцэст тоолуулсан малын тоо 17.4 хувиар өсч хөдөө аж ахуйн салбарын нэмэгдэл өртөг урьдчилсан тооцоогоор 17.8 хувь буюу 109.4 тэрбум төгрөг болж өслөө. Өнгөрсөн жилийн цаг агаарын байдлаас шалтгаалж малын тоо толгой өсөж, зүй бусаар хорогдсон малын тоо буурч, мал аж ахуйн голлох нөхөн үйлдвэрлэл бойжуулсан төлийн тоо өсөж, мөн малын үнэ болон малын арьс, шир, ноолуурын үнэ өссөн нь хөдөө аж ахуйн салбарын нэмэгдэл өртгийн энэхүү өсөлтөнд голлон нөлөөлсөн байна.

АЙМГИЙН ДНБ БОЛОН ХАА-Н САЛБАРЫН НЭМЭГДЭЛ ӨРТӨГ, ЭЗЛЭХ ХУВЬ

	2010	2011	2012	2013	2014	2014/2013	
						%	Зөрүү
Бүгд	108.3	143.2	179.6	225.5	251.7	111.6	26.2
ХАА-н салбар	44.9	53.4	66.9	92.9	109.4	117.8	16.5
ДНБ-д эзлэх хувь	41.5	37.3	37.2	41.2	43.5	105.5	2.3

ХАА-Н САЛБАРЫН НЭМЭГДЭЛ ӨРТӨГ /тэрбум.төг/

Салбарын бүтцээс үзвэл анхдагч салбар буюу хөдөө аж ахуйн салбар, үүн дотроо мал аж ахуйн салбар аймгийн ДНБ-ий 60-70 орчим хувийг үйлдвэрлэж, 2006 оноос хойш хөдөө аж ахуйн салбарт учирсан байгалийн гамшиг, жижиг дунд үйлдвэр, үйлчилгээний салбарын өсөлтөөс шалтгаалж, хөдөө аж ахуйн салбарын ДНБ-нд эзлэх хувийн жин буурч, үүний оронд үйлдвэрлэл, үйлчилгээний салбарын хувийн жин өссөж байна.

Улсын хэмжээнд ХАА-н салбарын ДНБ-д эзлэх хувь буурах хандлагатай байна. ХАА-н салбар нь 2001 онд ДНБ-ний 24.9 хувийг эзэлж байсан бол 2014 онд 14.8 хувийг эзэлж байна. Баруун бүсийн дүнд эзлэх хувь 2001-2007 онд өсөж 74.2-т хүрч 2014 онд 51.4 хувь болон бууржээ. Баян-Өлгий аймгийн хувьд хандлага нь баруун бүсийнхтэй ойролцоо байгаа бөгөөд 2004 онд 67.2 хувьд хүрч, 2014 онд 43.9 хувь болж буурлаа.

ХӨДӨӨ АЖ АХУЙН САЛБАРЫН ДНБ-Д ЭЗЛЭХ ХУВЬ

2014 ОНЫ МАЛ ТООЛЛОГЫН ДҮН

Малтай өрх малчдын тоо, тэдний соёл ахуйн үзүүлэлтүүд

МАЛТАЙ ӨРХ, МАЛЧИН ӨРХ, МАЛЧДЫН ТОО, /сумаар/

/ 2014 он, Сумаар /

Сумын нэр	Малтай өрхийн тоо	Малчин өрхийн тоо	16-с дээш насны малчдын тоо	Үүнээс:			Нийт малчид /53/-аас эмэгтэй
				16-34 настай	35-59 эр, 35-54 эм настай	Эр 60, эм 55-с дээш	
Алтай	1 014	720	1 340	586	612	142	609
Алтанцөгц	658	382	766	305	389	72	360
Баяннуур	955	451	896	284	559	53	412
Бугат	734	466	893	367	455	71	414
Булган	1 086	729	1 414	590	752	72	618
Буянт	630	465	904	263	565	76	431
Дэлүүн	1 342	940	1 836	771	986	79	820
Ногооннуур	1 454	765	1 667	733	816	118	765
Сагсай	1 067	643	1 319	553	625	141	623
Толбо	850	629	1 252	501	636	115	579
Улаанхус	1 579	1 249	2 680	1 135	1 301	244	1 258
Цэнгэл	1 741	1 478	3 326	1 604	1 414	308	1 564
Өлгий	1 526	4	9	1	7	1	5
Дүн	14636	8921	18302	7693	9117	1492	8458

Аймгийн хэмжээгээр 2014 онд мал тооллогын дүнгээр мал бүхий 14636 өрх

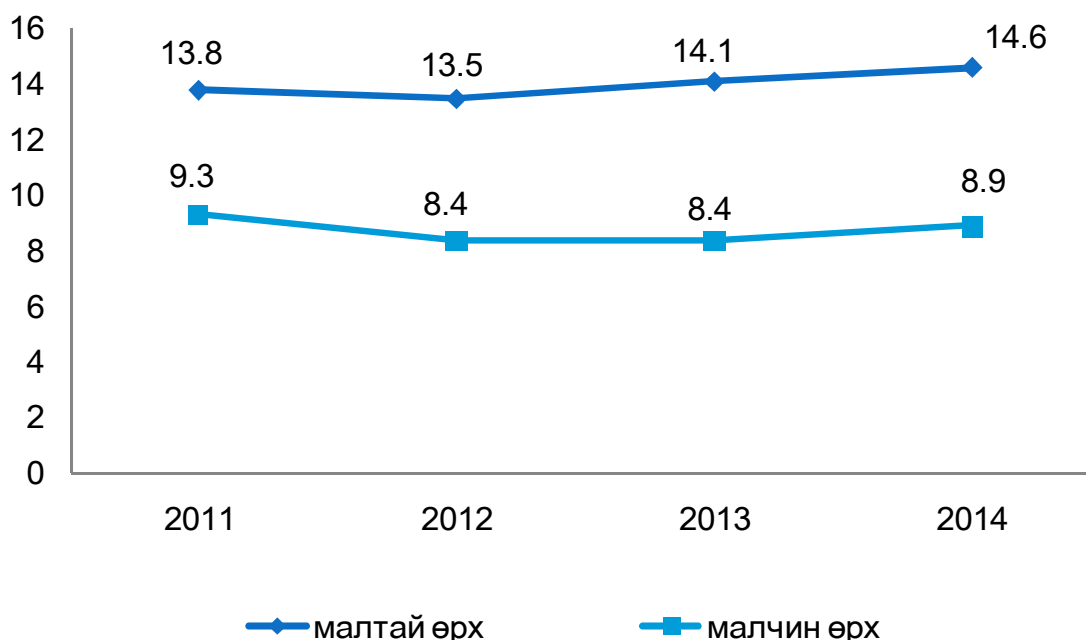
тоологдсон байна. Үүний 61 хувь буюу 8921 өрх нь жилийн 4 улирлын туршид малаа маллаж, малын ашиг шим нь тэдний амьжиргааны эх үүсвэр болж байгаа малчин өрх, 39 хувь буюу 5715 өрх нь малыг амьдрал ахуйдаа туслах чанартайгаар өсгөн үржүүлж буй өрх байна.

2014 онд дүнгээр 18302 малчид мал аж ахуйн үйлдвэрлэлд ажиллаж байгаа бөгөөд малчдыг насны бүлгээр авч үзвэл 42 хувь нь 16-34 настай, 49.8 хувь нь 35-59 насны, 8.1 хувь нь тэтгэврийн насны хүмүүс байна. Сүүлийн жилүүдэд малчдын дотор 16-34 насны залуу малчдын эзлэх хувийн жин буурч, 35-аас дээш насных болон тэтгэврийн насны малчдын эзлэх хувийн жин өсөж 2014 онд 35-55 насны малчдын тоо 3.3 хувь буюу 868 хүнээр, 55-с дээш насны буюу тэтгэврийн насны малчдын тоо 0.6 хувь буюу 138 хүнээр нэмэгджээ.

2014 онд малчин өрхийн тоо 2013 онтой харьцуулахад 6.3 хувь буюу 529 өрхөөр нэмэгдлээ.

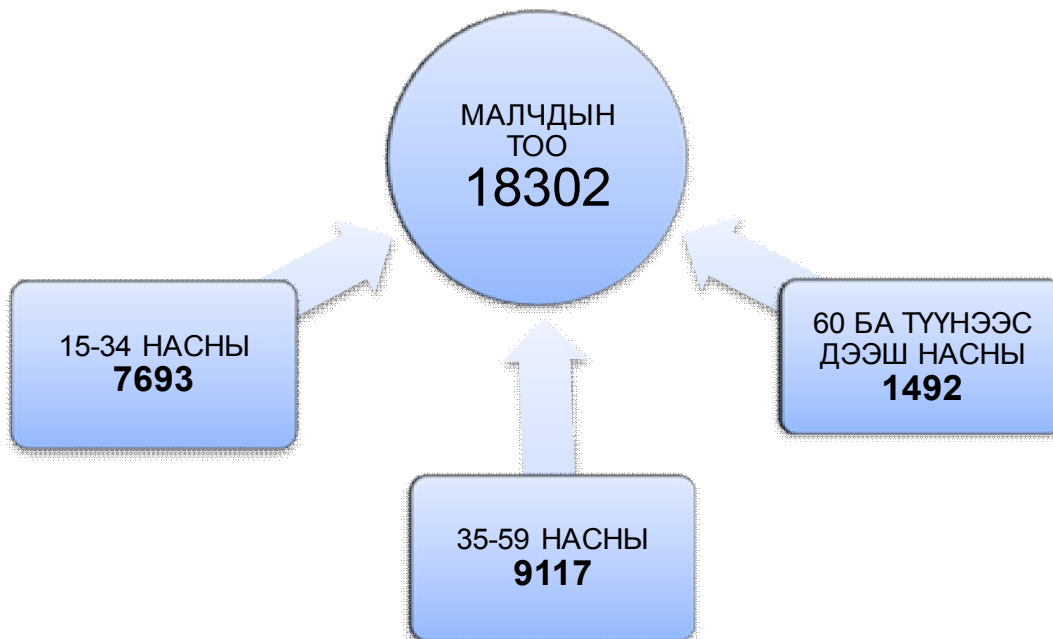
Малчин өрхийн тоо бүх сумдад нэмэгдэж, малтай өрхийн тоо Бугат суманд 20 өрхөөр, Булганд 5 өрхөөр багассан байна. Малтай өрхийн тоо сүүлийн 4 жилийн үзүүлэлтээс харахад өмнөх жилүүдэд буурсан бол сүүлийн 2 жилд өссөн байгаа нь харагдана.

МАЛТАЙ ӨРХ, МАЛЧИН ӨРХ /мян.өрх/

МАЛТАЙ ӨРХ БОЛОН МАЛЧИН ӨРХИЙН ТОО /сумаар/

Сумын нэр	Малтай өрхийн тоо				Малчин өрхийн тоо			
	2011	2012	2013	2014	2011	2012	2013	2014
Алтай	1020	994	989	1 014	730	721	650	720
Алтанцөгц	626	627	635	658	428	329	343	382
Баяннуур	974	937	917	955	523	498	427	451
Бугат	743	690	754	734	629	409	453	466
Булган	1088	1055	1091	1 086	783	674	721	729
Буянт	564	550	597	630	385	413	426	465
Дэлүүн	1324	1283	1306	1 342	955	800	918	940
Ногооннуур	1457	1359	1399	1 454	886	775	648	765
Сагсай	1049	1002	1044	1 067	677	616	624	643
Толбо	795	797	821	850	618	575	580	629
Улаанхус	1551	1549	1542	1 579	1129	1192	1230	1 249
Цэнгэл	1632	1590	1629	1 741	1506	1339	1370	1 478
Өлгий	1035	1087	1380	1 526	85	42	2	4
Дүн	13858	13520	14104	14636	9334	8383	8392	8921

МАЛЧДЫН ТОО, НАСНЫ БҮЛГЭЭР, 2014 ОН

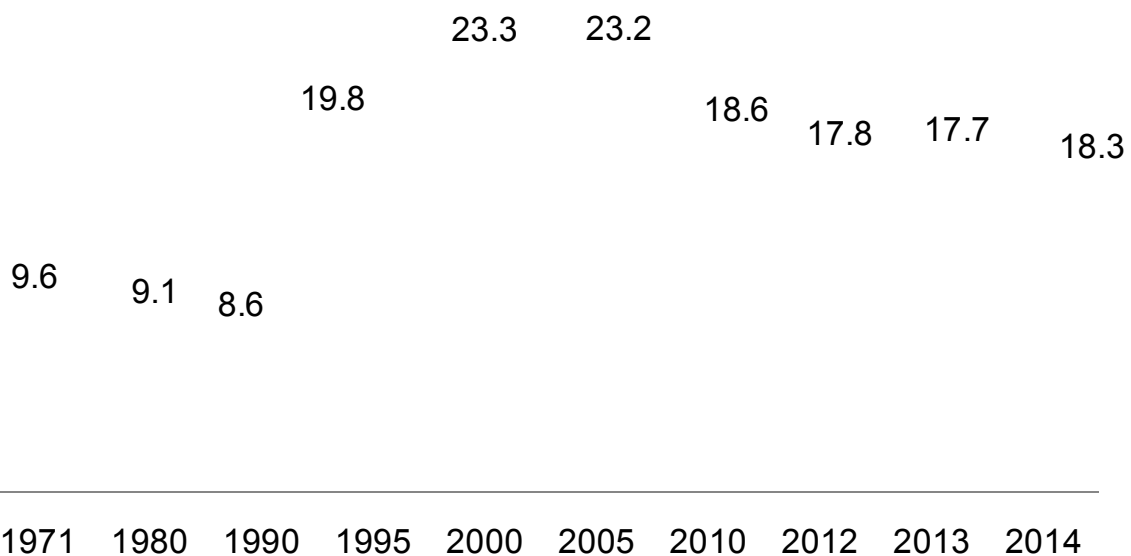

МАЛЧДЫН НИЙГМИЙН АСУУДАЛ, ОЛОН ЖИЛЭЭР

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Малтай өрх	15402	15920	15761	16298	16416	15499	15194	15126
Малчин өрх	10884	11122	11223	11200	11511	10961	11078	11102
Малчдын тоо	23310	23596	24207	23513	24889	23234	23071	23682
Үүнээс: 16-34 насны	13861	14250	14095	13805	14196	13428	13241	13114
35-аас тэтгэврийн хүртэл насны	7413	7779	8443	8035	8402	8096	8548	9140
Тэтгэврийн насны	2036	1567	1669	1673	2291	1710	1282	1428

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2014/ 2013%
Малтай өрх	14998	14930	13862	13858	13520	14104	14636	103.8
Малчин өрх	9723	10380	9436	9334	8383	8392	8921	106.3
Малчдын тоо	22886	21141	18685	18895	17808	17723	18302	103.3
Үүнээс: 16-34 насны	12377	10589	9528	9037	8644	8120	7693	94.7
35-аас тэтгэврийн хүртэл насны	8795	8189	7195	7853	7902	8249	9117	110.5
Тэтгэврийн насны	1714	2363	1962	2005	1262	1354	1492	110.2

МАЛЧДЫН ТОО, /мянга/

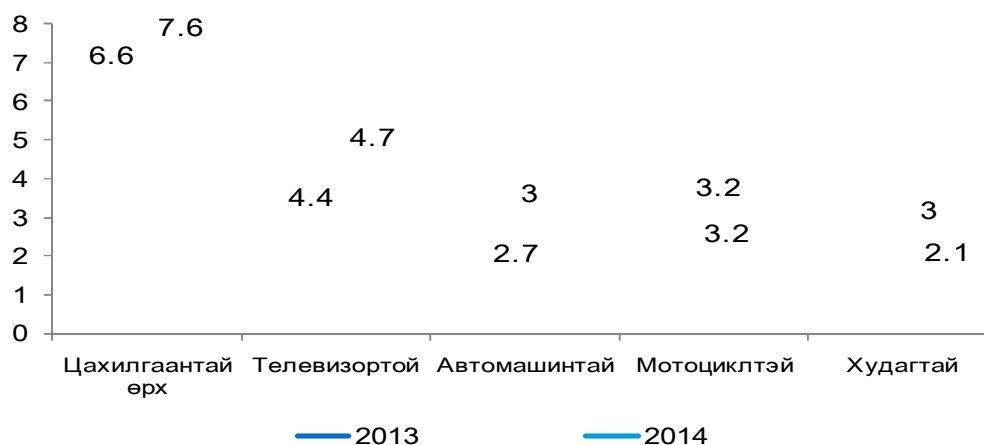

Малчдын соёл, ахуйн үзүүлэлт**МАЛЧДЫН АХУЙ, СОЁЛЫН ЗАРИМ ҮЗҮҮЛЭЛТ, ӨРХИЙН ТООГООР, ЖИЛЭЭР**

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Цахилгаантай өрх	5210	6250	8841	9194	9038	8947	8362	6635	7595
Телевизортой	4571	5412	7964	8935	8409	8407	8300	4745	4453
Автомашинтай	2005	2232	2604	2862	2780	2663	2693	2680	2997
Мотоциклтэй	2502	2348	2530	2437	2697	3585	3594	3187	3245
Худагтай	1158	1158	1574	1902	1198	1215	1215	2116	3029

2014 оны тооллогоор нийт малчин өрхийн 85.1 хувь нь цахилгааны эх үүсгүүртэй, 50 хувь нь телевизортой, 33.6 хувь нь авто машинтай, 36.4 хувь нь мотоциклтэй, 33.9 хувь нь худагтай гэсэн дүн гарлаа.

Сүүлийн жилүүдэд малчин өрхийн цахилгаан эрчим хүчний хэрэглээг нарны зайн эрчим хүчээр хангах арга хэмжээг авч явуулсны үр дүнд цахилгаан үүсгүүртэй өрхийн тоо жилээс жилд нэмэгдсээр байна. 2006 онд 5.2 мянган өрх цахилгааны эх үүсгүүртэй байсан бол 2012 онд 8.3 мянга болж 1.6 дахин буюу 3.1 мянган өрхөөр нэмэгдсэн байна. Харин 2013 онд энэ үзүүлэлт 6.6 мянга болж 20.6 хувиар багассан нь сүүлийн жилүүдэд төврүү шилжих хөдөлгөөн ихэссэнтэй холбоотой малчин өрхийн тоо багасч улмаар цахилгааны эх үүсгүүртэй өрхийн тоо буурч байсан бол сүүлийн жилүүдэд засгийн газраас малчин өрхөд ноосны урамшуулал олгох бодлого хэрэгжүүлж байгаатай холбоотой 2014 онд малчин өрхийн тоо нэмэгдэж үүнийг дагаад цахилгаантай өрхийн тоо нэмэгдсэн байна. 2014 онд авто машинтай өрхийн тоо 317 өрхөөр, мотоциклтэй өрхийн тоо 58, худагтай өрхийн тоо 913 өрхөөр нэмэгдэж, телевизортой өрхийн тоо 292 өрхөөр буурлаа. Нийт цахилгаан үүсгүүртэй өрхийн 99.9 хувь нь нарны, үлдсэн 0.1 хувийг салхины цахилгааны эх үүсгүүртэй өрх эзэлж байна.

МАЛЧДЫН АХУЙ СОЁЛЫН ЗАРИМ ҮЗҮҮЛЭЛТ, ӨРХӨӨР /мян.өрх/

МАЛЧДЫН АХУЙ, СОЁЛЫН ЗАРИМ ҮЗҮҮЛЭЛТ

/өрхийн тоогоор, 2014/

Сумын нэр	Баг хорооны тоо	Цахилгааны эх үүсгэвэртэй өрх	Үүнээс		Радиотой өрх	Оёдлын машинтай өрх	Телевизортэй өрх	Малын хашаатай өрх
			Нарны	Сапхины				
Алтай	5	402	402		140	288	243	1733
Алтанцөгц	4	361	361		336	326	305	1104
Баяннуур	5	397	397		353	356	314	2286
Бугат	4	422	422		251	200	230	902
Булган	7	677	677		319	478	503	794
Буянт	4	327	327		280	320	300	559
Дэлүүн	10	861	861		475	421	365	1313
Ногооннуур	9	694	694		290	223	226	2442
Сагсай	6	521	521		436	425	288	1129
Толбо	6	605	605		446	392	433	902
Улаанхус	8	963	963		488	466	437	2149
Цэнгэл	9	1364	1363	1	1097	918	808	2213
Өлгий	13	1	1		1	1	1	1742
Дүн	90	7595	7594	1	4912	4814	4453	19268

Сумын нэр	Худагтай өрх	Авто машинтай		Мотоциклтэй		Гар утастай		Хийсэн эсгий (м)
		Өрхийн тоо	Машины тоо	Өрхийн тоо	Мотоцикл-ийн тоо	Өрхийн тоо	Гар утасны тоо	
Алтай	121	142	158	290	292	281	324	291
Алтанцөгц	154	116	128	147	157	350	457	289
Баяннуур	676	217	244	325	329	316	332	1686
Бугат	67	230	255	180	181	201	238	290
Булган	224	247	298	385	389	367	382	317
Буянт	35	168	200	338	341	309	344	70
Дэлүүн	37	400	452	394	399	440	613	1036
Ногооннуур	728	285	366	317	319	222	232	80
Сагсай	534	284	333	205	206	393	430	934
Толбо	29	247	276	212	213	496	534	2071
Улаанхус	243	240	273	341	344	404	410	1268
Цэнгэл	159	421	1475	111	113	825	934	2350
Өлгий	22					1	1	
Дүн	3029	2997	4458	3245	3283	4605	5231	10682

МАЛ, ТЭЖЭЭВЭР АМЬТДЫН ТОО, СҮРГИЙН БҮТЭЦ

Малын тоо. 2014 оны жилийн эцсийн мал тооллогын дүнгээр малын тоо 1883.6 мянган толгойд хүрч, өмнөх оныхоос 17.4 хувь буюу 279530 толгойгоор өслөө. Үүнд тэмээ 323 толгойгоор, адуу 11122 толгой, үхэр 22364 толгой, хонь 137034 толгой, ямаа 108687 толгойгоор тус тус нэмэгдлээ. Өнгөрсөн онтой харьцуулахад 2014 онд бүх сумдад малын тоо 10.2-23.1 хувь буюу 2430-45458 толгойгоор өссөн байна.

2014 онд нийт 49.8 мянган сарлаг тоологдсон нь нийт үхэр сүргийн 39.1 хувийг эзэлж байна.

МАЛЫН ТОО, ТӨРЛӨӨР

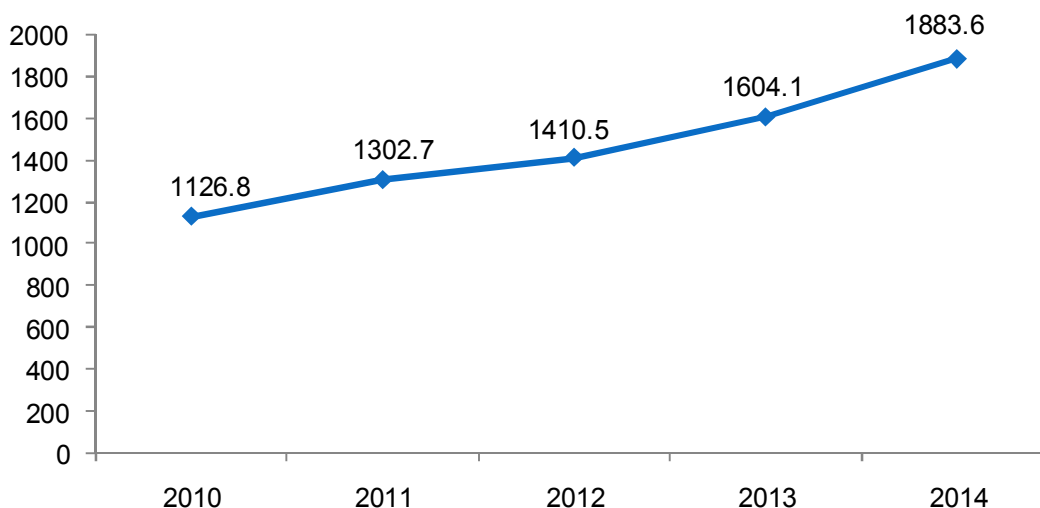
	2010	2011	2012	2013	2014	/толгойн тоогоор/	
						2014/2013 %	зөрүү
Бодоор /мян.тол/	261.0	302.6	326.5	377.2	446.3	118.3	69.1
Толгойн тоо	1126859	1302786	1410503	1604080	1883610	117.4	279530
Тэмээ	3766.0	3992.0	4192.0	4348.0	4671	107.4	323
Адуу	43451	48532	51705	58440	69562	119.0	11122
Үхэр	66049	80815	87198	105079	127443	121.3	22364
Хонь	459834	506911	574376	662827	799861	120.7	137034
Ямаа	553759	662536	693032	773386	882073	114.1	108687

МАЛЫН ТОО, СУМААР

	2010	2011	2012	2013	2014	2014/2013	
						%	зөрүү
Алтай	105123	110788	122834	125427	145454	116.0	20027
Алтанцөгц	40322	51472	59338	72052	87619	121.6	15567
Баяннуур	79979	97183	108243	116784	143819	123.1	27035
Бугат	50307	60706	61714	75770	86670	114.4	10900
Булган	59033	75666	81075	90810	105078	115.7	14268
Буянт	67146	74208	87501	104146	120243	115.5	16097
Дэлүүн	145026	166481	180361	207784	236491	113.8	28707
Ногооннуур	108783	123145	124189	146023	173671	118.9	27648
Сагсай	79535	90859	102663	112657	130645	116.0	17988
Толбо	85398	104146	119052	134027	159064	118.7	25037
Улаанхус	124056	135770	144615	158402	186770	117.9	28368
Цэнгэл	165730	195119	199362	236422	281880	119.2	45458
Өлгий	16421	17243	19556	23776	26206	110.2	2430
Дүн	1126859	1302786	1410503	1604080	1883610	117.4	279530

МАЛЫН ТОО

2014 онд улсын хэмжээнд нийт 51982.6 мянган толгой мал тоологдсоны 3.6 хувийг манай аймаг эзэлж байна. Үүнээс, тэмээ 1.3 хувь, адуу 2.3 хувь, үхэр 3.7 хувь, хонь 3.4 хувь, ямаа 4.0 хувийг тус тус эзэлнэ.

МАЛЫН ТОО, УЛСЫН ДҮНД ЭЗЛЭХ ХУВЬ

	/мян.тол/								
	Малын тоо /Аймгийн дүнгээр/			Малын тоо /Улсын дүнгээр/			Улсын дүнд эзлэх %		
	2012	2013	2014	2012	2013	2014	2012	2013	2014
Бодоор	326.5	377.2	446.3	10592.2	11685.4	13553.8	3.1	3.2	3.3
Толгойн тоо	1410.5	1604.0	1883.6	40920.9	45144.4	51982.7	3.4	3.6	3.6
Тэмээ	4.2	4.3	4.7	305.8	321.5	349.3	1.4	1.3	1.3
Адуу	51.7	58.4	69.6	2330.4	2619.4	2995.8	2.2	2.2	2.3
Үхэр	87.2	105.1	127.4	2584.6	2909.5	3413.9	3.4	3.6	3.7
Хонь	574.4	662.8	799.8	18141.4	20066.4	23214.8	3.2	3.3	3.4
Ямаа	693.0	773.4	882.1	17558.7	19227.6	22008.9	3.9	4.0	4.0

ИРГЭДИЙН ХУВИЙН МАЛЫН ТООНЫ ӨӨРЧЛӨЛТ

	1990	1995	2000	2008	2009	2010	2011
Малтай өрхийн тоо	13465	14456	15402	14998	14930	13862	13858
Бодоор	220439	365950	340924	344469	293285	253951	293760
Толгойн тоо	607645	1255345	1299891	1523058	1296751	1122835	1298851
Тэмээ	5012	8445	6943	3943	3863	3764	3989
Адуу	58812	78561	67905	59091	50453	43077	48160
Үхэр	84156	118199	95975	82163	70671	66019	80785
Хонь	299884	606131	611910	601633	521362	457245	504472
Ямаа	159781	444009	517158	776228	650402	552730	661445

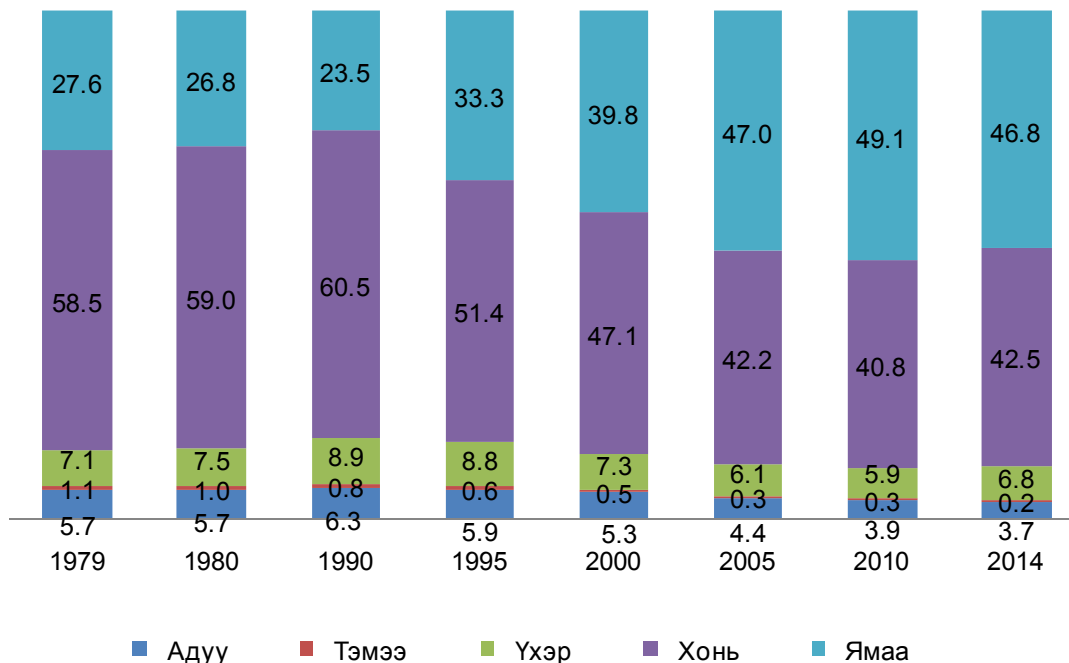
	2012	2013	2014	2014/1990		2014/2013	
				%	Өсөлт(-,+)	%	Өсөлт(-,+)
Малтай өрхийн тоо	13520	14104	14636	108.7	1171	103.8	532
Бодоор	326556	376132	446352	202.5	225913	118.7	70220
Толгойн тоо	1406887	1600067	1878450	309.1	1270805	117.4	278383
Тэмээ	4190	4346	4669	93.2	-343	107.4	323
Адуу	51326	57976	68863	117.1	10051	118.8	10887
Үхэр	87154	105023	127306	151.3	43150	121.2	22283
Хонь	572086	660576	796869	265.7	496985	120.6	136293
Ямаа	692131	772146	880743	551.2	720962	114.1	108597

МАЛЫН СҮРГИЙН БҮТЭЦ, ХУВИАР

	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Тэмээ	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3	0.2
Адуу	3.9	3.9	3.7	3.7	3.6	3.7
Үхэр	5.4	5.9	6.2	6.2	6.6	6.8
Хонь	40.4	40.8	38.9	40.7	41.3	42.5
Ямаа	50.0	49.1	50.9	49.1	48.2	46.8
Бүгд	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

2014 оны малын тоо толгойн өсөлт нь үндсэндээ бог малын өсөлтөөр хангагдсан бөгөөд нийт өсөлтийн 49 хувийг хонь, 38.9 хувийг ямаа, 8 хувийг үхэр, 4 хувийг адууны өсөлт хангасан байна.

МАЛЫН СҮРГИЙН БҮТЭЦ, ХУВИАР

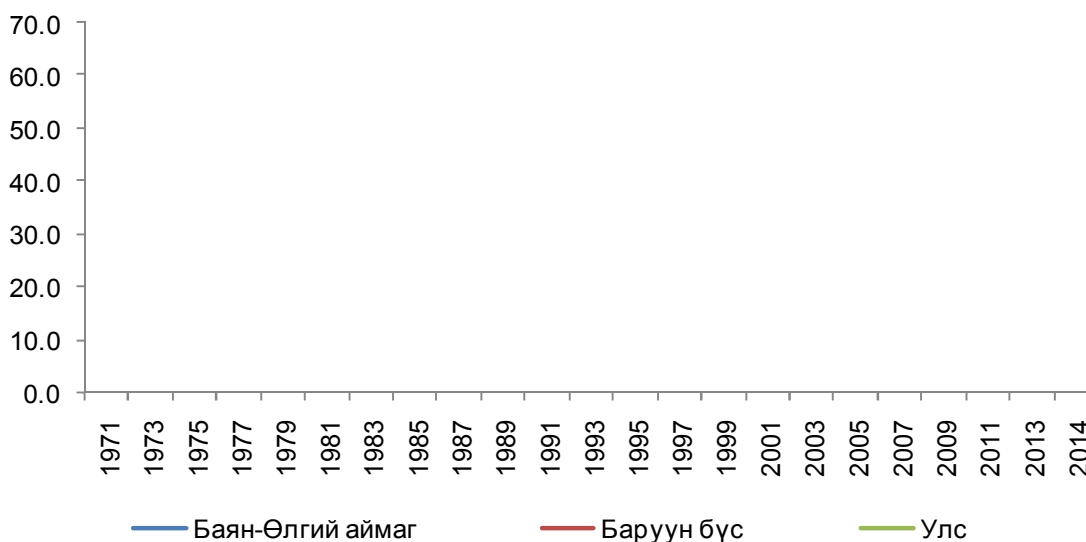

Нийт сүргийн 1979 онд 27.6 хувийг ямаа, 58.5 хувийг хонь, 7.1 хувийг үхэр, 5.7 хувийг адуу, 1.1 хувийг тэмээ эзэлж байсан бол 2014 онд 46.8 хувийг ямаа, 42.5 хувийг хонь, 6.8 хувийг үхэр, 3.7 хувийг адуу, 0.2 хувийг тэмээ эзэлж байна.

Сүргийн бүтцэд 1971-2014 онд ямааны эзлэх хувь 19.2 пунктээр өсч, харин хонины эзлэх хувь 16 пункт, үхрийх 0.3 пункт, адууных 2 пункт, тэмээ 0.9 пунктээр буурсан байна.

Улсын хэмжээнд нийт сүрэгт эзлэх хонины тоо толгойн хэмжээ буурах хандлагатай байна. Баян-Өлгий аймгийн нийт мал сүргийн 1991 онд 60.7 хувийг хонь эзэлж байсан бол 1992 оноос буурч 2014 онд 42.5 хувьд хүрчээ. Аймгийн хонины тоо толгойн нийт сүрэгт эзлэх хувь 2001-2014 онд улсын болон баруун бүсийн дүнгээс доогуур түвшинд байна.

ХОНИНЫ ТОО ТОЛГОЙН НИЙТ СҮРЭГТ ЭЗЛЭХ ХУВЬ

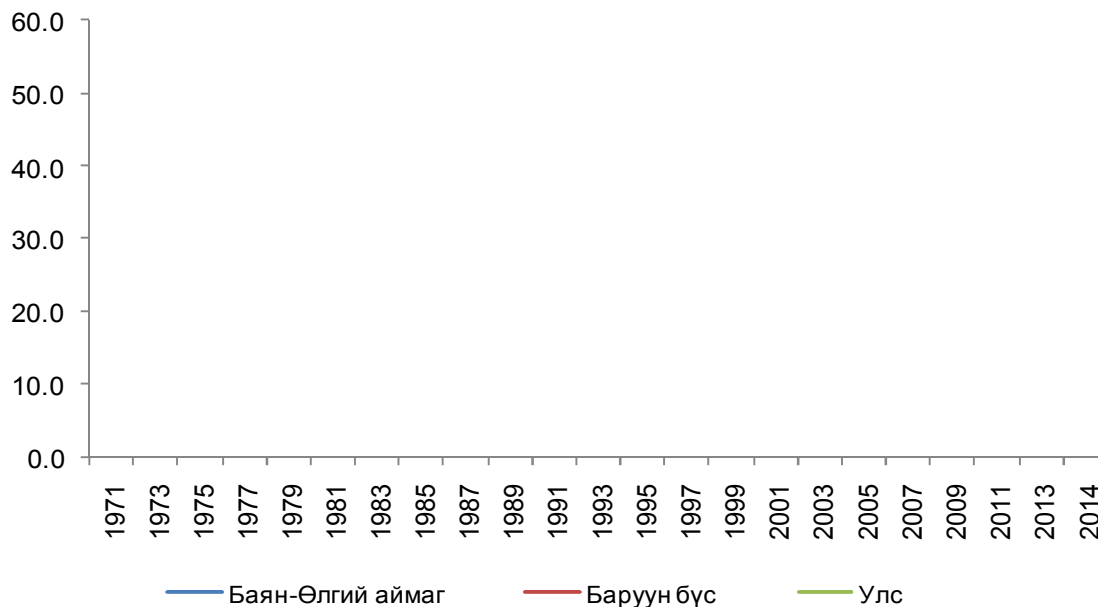

Улсын хэмжээнд нийт сүрэгт эзлэх ямааны тоо толгойн хэмжээ 1971-1992 онд тогтвортой байсан бол 1992 оноос огцом өсөх хандлагатай байна. Баян-Өлгий аймгийн нийт сүргийн 1971 онд 26.3 хувийг ямаа эзэлж байсан бол 2014 онд 46.8 хувьд хүрчээ. Ямааны тоо толгойн нийт сүрэгт эзлэх хувь улсын дүнгээс 4.5 пунктээр өндөр байгаа ч баруун бүсийн дүнгээс 1.5 пунктээр бага байна.

Аймгийн малын тооны олон жилийн динамикийг харахад түүний өөрчлөлтөд нийгмийн өөрчлөлтөөс гадна цаг агаарын хүчин зүйл хүчтэй нөлөөлж байна. 1990-ээд оны эхээр мал хувьчилсны дараа малын тооны тодорхой өсөлт гарсан боловч 2001, 2002, 2010 оны өвөл, хаврын зуд малын тоог ихээхэн бууруулсан билээ. Энэ хандлага бүх төрлийн малд ажиглагдсан бөгөөд зудны дараа түргэн өсөлттэй ямаа, хонь хурдан өссөн байна. Ноолуурын үнийн өсөлтөөс шалтгаалан ямаагаа түлхүү өсгөх хандлагатай байна.

ЯМААНЫ ТОО ТОЛГОЙН НИЙТ СҮРЭГТ ЭЗЛЭХ ХУВЬ

ХЭЭЛТЭГЧ МАЛЫН ТОО

	1990	1995	2000	2003	2004	2005	2006	2007
Дүн	610244	523087	596729	579504	584869	585170	637726	681498
Ингэ	2749	1037	2102	1544	1430	1061	1074	1075
Гүү	21685	17859	23145	18467	18455	17213	18356	18909
Үнээ	45051	37530	46458	37088	37417	34016	36785	38853
Эм хонь	398136	291993	291630	259297	252584	251504	271093	283481
Эм ямаа	142623	174668	233394	263108	274983	281376	310418	339180

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2014/2013 %
Дүн	664758	602941	519337	566233	626572	685412	797053	116.3
Ингэ	1034	1019	1084	1181	1279	1333	1453	109.0
Гүү	17335	16172	13788	14716	15573	17305	20594	119.0
Үнээ	34579	31193	30544	34998	38083	43803	51023	116.5
Эм хонь	269837	243500	213163	226635	260038	291846	349634	119.8
Эх ямаа	341973	311057	260758	288703	311599	331125	374349	113.1

Хээлтэгч мал нь нийт малын 42.3 хувийг эзэлж байгаа бөгөөд тэмээн сүргийн 31.1 хувь, адуун сүргийн 29.6 хувь, үхэр сүргийн 40 хувь, хонин сүргийн 43.7 хувь, ямаан сүргийн 42.4 хувийг тус тус эзэлж байна.

Мал аж ахуйн эрдэмтэн судлаачдын үзэж байгаагаар мал аж ахуйн нөхөн үйлдвэрлэлийг хэвийн хэмжээнд байлгахад хээлтэгч мал бод малын хувьд сүргийн 50 – 55 хувь, бог малын хувьд сүргийн 60 – 65 хувийг эзэлж байвал зохимжтой байна гэж үздэг бөгөөд сүүлийн жилүүдэд энэ харьцаа алдагдаж, сүүлийн 5 жилийн байдлаар хээлтэгч малын эзлэх хувь бод малд дунджаар 36.5 хувь, бог малд 47.1 хувь байна.

НИЙТ МАЛЫН ТООНД ХЭЭЛТЭГЧИЙН ЭЗЛЭХ ХУВЬ

	2010	2011	2012	2013	2014	2014/2013	
						%	Зөрүү
Дүн	50.2	48.1	48.6	42.7	42.3	99.0	-0.4
Ингэ	31.4	32.0	31.8	30.7	31.1	101.5	0.4
Гүү	33.9	32.1	33.5	29.6	29.6	100.0	0.0
Үнээ	53.0	47.1	50.2	41.7	40.0	96.0	-1.6
Эм хонь	49.3	51.3	50.8	44.0	43.7	99.3	-0.3
Эх ямаа	52.1	47.0	47.8	42.8	42.4	99.1	-0.4

ТӨЛ ӨГӨӨГҮЙ ХЭЭЛТЭГЧ

Сумын нэр	2013	2014	Ү ү н э э с					Оны эхний хэвлэгчид хээлтэгчид эзлэх %	өмнөх оноос зөрүү /-,+/ %
			Тэмээ	Адуу	Үхэр	Хонь	Ямаа		
Алтай	2606	655		108	116	165	266	4.8	-1951
Алтанцөгц	1821	801		89	134	167	411	6.7	-1020
Баяннуур	980	3218	1	130	226	586	2275	1.9	2238
Бугат	6337	646	3	68	77	176	322	22.7	-5691
Булган	924	3568	19	262	350	731	2206	2.6	2644
Буянт	3420	299	2	91	78	61	67	8.8	-3121
Дэлүүн	724	1082	6	111	157	320	488	0.9	358
Ногооннуур	4297	595	8	46	93	228	220	8.3	-3702
Сагсай	1805	328	1	38	48	111	130	3.9	-1477
Толбо	904	610	1	22	64	248	275	1.8	-294
Улаанхус	1522	926	8	82	130	304	402	2.4	-596
Цэнгэл	2365	1166	2	43	108	312	701	2.7	-1199
Өлгий	1863	1895		72	403	547	873	18.8	32
Дүн	29568	15789	51	1162	1984	3956	8636	4.7	-13779

ХЭЭЛ ХАЯСАН ХЭЭЛТЭГЧ

	1990	1995	2000	2003	2004	2005	2006	2007
Дүн	20649	5287	52085	12857	16609	70210	15000	35586
Ингэ	47	23	15	12	47	26	4	20
Гүү	2269	703	5569	1524	1972	3428	1294	2046
Үнээ	1701	822	5859	1739	2207	4242	1263	2472
Эм хонь	9158	1891	11785	3643	3913	11122	4134	9041
Эм ямаа	7474	1848	28857	5939	8470	51392	8305	22007

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	<u>2014/2013</u> %
Дүн	105416	90454	105922	7876	59246	13636	6061	44.4
Ингэ	9	24	40	3	2	6	7	116.7
Гүү	5459	3046	3669	557	362	290	217	74.8
Үнээ	6499	2282	2514	428	5126	505	245	48.5
Эм хонь	17446	8463	11392	1047	7046	2876	1193	41.5
Эм ямаа	76003	76639	88307	5841	46710	9959	4399	44.2

2014 онд оны эхний төллөх насны хээлтэгчийн 0.9 хувь буюу 6061 толгой мал хээл хаясаны улмаас төл өгөөгүй байна. Хээл хаясан малын тоо 2013 оныхоос 7575 толгойгоор буюу 2.2 дахин буурлаа.

Төл өгөөгүй нийт хээлтэгчийн 38.4 хувь буюу 6061 нь хээл хаясан хээлтэгч, 61.6 хувь буюу 9728 нь сувайрсан хээлтэгч байна.

Сувайрсан малын тоо 2013 оныхоос 38.9 хувь буюу 6204 толгойгоор буурав.

СУВАЙРСАН ХЭЭЛТЭГЧ

	1990	1995	2000	2003	2004	2005	2006	2007
Дүн	19699	7807	22376	13179	15463	26113	13943	13943
Ингэ	1444	41	220	11	25	19	17	17
Гүү	5058	1203	3421	1559	2805	2138	1480	1480
Үнээ	6085	1777	4742	2750	3175	3698	2429	2429
Эм хонь	4384	3014	6896	3492	4434	9425	4155	4155
Эм ямаа	2728	1772	7097	5367	5024	10833	5862	5862

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	<u>2014/2013</u> %
Дүн	24603	30953	48167	11876	19683	15932	9728	61.1
Ингэ	17	3	16	14	17	39	44	112.8
Гүү	1908	2086	2493	1181	1990	1392	945	67.9
Үнээ	4036	3820	4568	2234	2424	2629	1739	66.1
Эм хонь	7317	9097	20293	4027	6644	4996	2763	55.3
Эм ямаа	11325	15947	20797	4420	8608	6876	4237	61.6

ХЭЭЛ ХАЯСАН, СУВАЙРСАН ХЭЭЛТЭГЧ /мян.тол/

ХЭЭЛТҮҮЛЭГЧ МАЛЫН ТОО

	1995	2000	2011	2012	2013	2014	<u>2014</u> <u>2013%</u>
Буур	96	67	76	105	86	75	87.2
Азарга	2617	2429	1551	1566	1677	1876	111.9
Бух	3651	2134	1952	1923	2192	2298	104.8
Хуц	7721	6784	5481	6017	6610	7243	109.6
Ухна	5716	5986	7242	7320	7566	8143	107.6
Дүн	19801	17400	16302	16931	18131	19635	108.3

2014 онд 19635 толгой хээлтүүлэгч мал тоологдож 2013 оныхоос 8.3 хувь буюу 1504 толгойгоор нэмэгдэв.

НЭГ ХЭЭЛТҮҮЛЭГЧИД НООГДОХ ХЭЭЛТЭГЧИЙН ТОО

	үржлийн норм	2010	2011	2012	2013	2014	$\frac{2014}{2013}$ %
Ингэ	20-25	17	16	12	16	19	118.8
Гүү	12-15	11	10	10	10	11	110.0
Үнээ	35-45	22	18	20	20	22	110.0
Эм хонь	25-30	42	41	43	44	48	109.1
Эм ямаа	25-30	45	40	43	44	46	104.5

Хээлтэгч, хээлтүүлэгчийн тохироо нь бод малын хувьд үржлийн нормоор, харин бог малын хувьд алдагдсан хэвээр байна. Үржлийн нормоор бог малын нэг хээлтүүлэгчид 25-30 хээлтэгч ногдох ёстой атал 48 эм хонь, 46 эм ямаа ногдож 60 хувиар өндөр үзүүлэлт гарч байна.

СҮРГИЙН БҮТЭЦ

	Мянган толгойгоор			Хувиар			Толгой 2014/2013
	2012	2013	2014	2012	2013	2014	
Бүгд	1410.5	1604.1	1883.6	100.0	100.0	100.0	279.5
Өсвөр насны төл	500.5	607.3	664.4	35.6	37.9	35.3	57.1
Ажлын ба бэлтгэл насны	266.6	293.3	402.5	18.9	18.3	21.4	109.2
Хээлтэгч	626.5	685.4	797.1	44.3	42.7	42.3	111.7
Хээлтүүлэгч	16.9	18.1	19.6	1.2	1.1	1.0	1.5

МАЛЫН СҮРГИЙН БҮТЭЦ, 2014 ОН, СУМААР

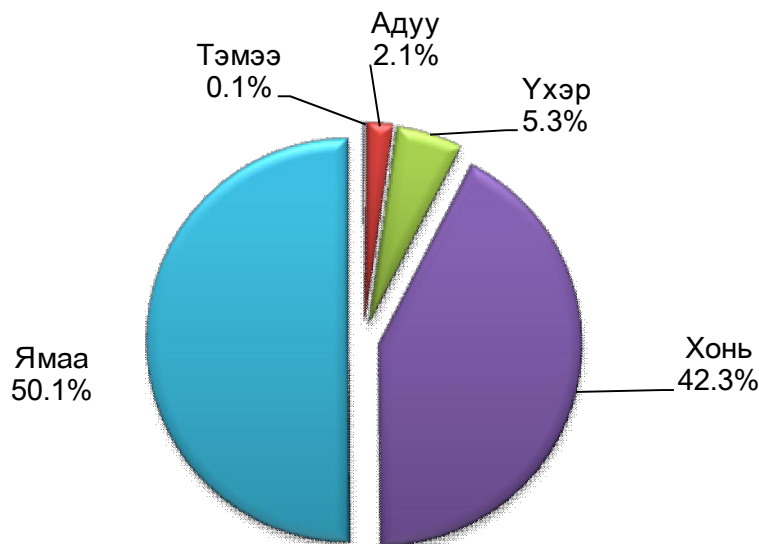
Сумын нэр	Бүгд хувиар	Өсвөр насны төл	Ажлын ба бэлтгэл насны	Хээлтэгч	хээлтүүлэгч
Алтай	100.0	37.4	16.6	44.7	1.2
Алтанцөгц	100.0	35.1	20.3	43.7	0.9
Баяннуур	100.0	31.2	26.5	41.1	1.2
Бугат	100.0	36.6	19.1	43.2	1.1
Булган	100.0	35.6	21.1	42.3	1.0
Буянт	100.0	37.1	18.1	43.7	1.2
Дэлүүн	100.0	37.7	19.4	42.0	0.9
Ногооннуур	100.0	33.8	24.2	41.1	1.0
Сагсай	100.0	37.7	16.9	44.4	1.0
Толбо	100.0	33.4	25.9	39.5	1.1
Улаанхус	100.0	35.9	19.6	43.6	0.9
Цэнгэл	100.0	33.5	24.5	40.9	1.1
Өлгий	100.0	33.8	18.8	47.2	0.2
Дүн	100.0	35.3	21.4	42.3	1.0

2014 оны байдлаар нийт малын 35.3 хувь буюу 664.4 мянган толгой нь төл өсвөр насны мал, 21.4 хувь буюу 402.5 мянган толгой нь нас гүйцсэн ажлын ба бэлтгэл насны мал, 42.3 хувь буюу 797.1 мянган толгой нь хээлтэгч мал, 1 хувь буюу 19.6 мянган толгой нь хээлтүүлэгч мал байна. 2014 онд нийт малын тоонд төл өсвөр насны малын эзлэх хувийн жин өмнөх оныхоос 2.6 пунктээр, хээлтэгчийн хувийн жин 0.4 хувь, хээлтүүлэгчийн эзлэх хувийн жин 0.1 пунктээр тус тус буурч, ажлын ба бэлтгэл насны малын эзлэх хувийн жин 3.1 пунктээр нэмэгдсэн байна.

Малын хэрэглээний зарлага

МАЛЫН ХЭРЭГЛЭЭНИЙ ЗАРЛАГЫН БҮТЭЦ /хувиар/

2014 онд оны эхний малын 17.9 хувьтай тэнцэх 287404 толгой малыг хэрэглээнд зарцуулсан байна. 2013 оныхоос 14.5 мянган толгой буюу 5.3 хувиар нэмэгдсэн байна. Малтай нэг өрх дундажаар 19 толгой малыг хэрэглээнд зориулан зарцуулсан бол аймгийн хэмжээний нийт өрхөд харьцуулбал нэг өрх дундажаар 13 толгой малыг хэрэглээндээ зарцуулсан байна.

Хэрэглээндээ зарцуулсан нийт малын 0.1 хувийг тэмээ, 2.1 хувийг адуу, 5.3 хувийг үхэр, 42.3 хувийг хонь, 50.1 хувийг ямаа эзэлнэ.

Хэрэглээнд зарцуулсан малын 92.4 хувийг бог мал, 7.6 хувийг бод мал эзэлнэ. Сумаар авч үзвэл хэрэглээндээ хамгийн их мал зарцуулсан Цэнгэл сум 44.9 мянган толгой, Улаанхус 34.8 мянган толгой, Дэлүүн 31.1, Ногооннуур 30.3 мянган толгойг тус тус зарцуулсан байна.

МАЛЫН ХЭРЭГЛЭЭНИЙ ЗАРЛАГА

Сумын нэр	2013	2014	Үүнээс:				
			Тэмээ	Адуу	Үхэр	Хонь	Ямаа
Алтай	2370	22366	21	669	1412	11437	8827
Алтанцөгц	23550	13225	18	163	408	4397	8239
Баяннуур	10033	16513	27	395	559	5433	10099
Бугат	16012	14006	3	314	588	5875	7226
Булган	13258	17064	39	410	1571	4859	10185
Буянт	16307	17273	10	245	951	9647	6420
Дэлүүн	15257	31073	27	760	1637	12487	16162
Ногооннуур	32503	30309	29	574	1146	10334	18226
Сагсай	24304	16887	10	441	832	8208	7396
Толбо	17184	25988	9	357	957	12822	11843
Улаанхус	23951	34837	72	725	2265	16565	15210
Цэнгэл	33809	44907	59	913	2492	18598	22845
Өлгий	44377	2956	2	40	554	929	1431
Дүн	272915	287404	326	6006	15372	121591	144109

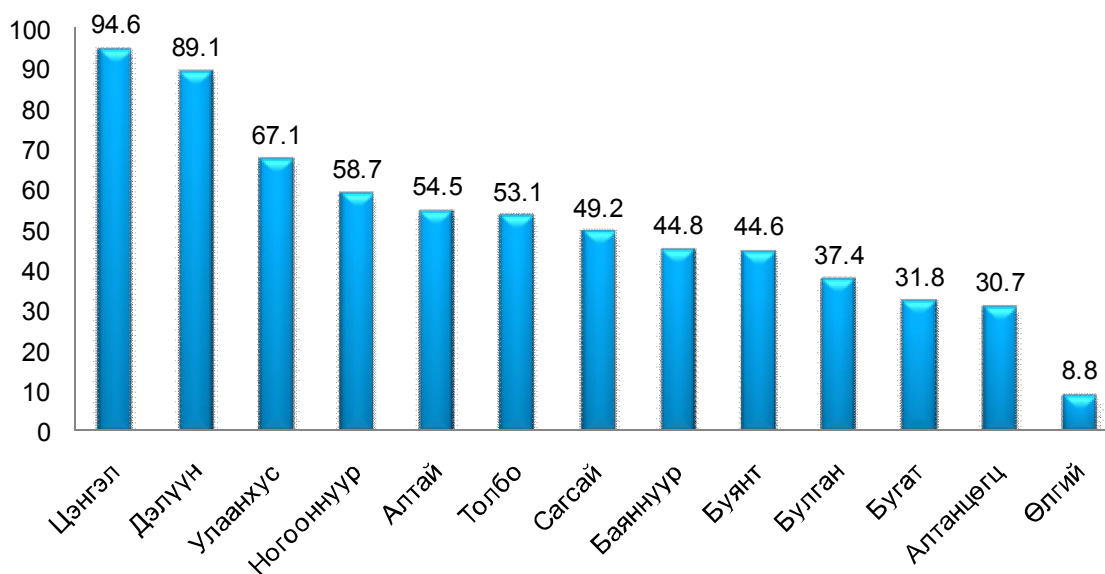
Сумын нэр	Оны эхний малд эзлэх хувь						2014- 2013
	Бүгд	Тэмээ	Адуу	Үхэр	Хонь	Ямаа	зөрүү
Алтай	17.8	5.9	10.1	12.3	19.0	18.9	19996
Алтанцөгц	18.4	4.0	6.7	11.7	19.0	19.4	-10325
Баяннуур	14.1	6.0	10.4	11.7	16.0	13.7	6480
Бугат	18.5	10.3	12.7	13.7	19.7	18.4	-2006
Булган	18.8	7.3	9.4	19.3	22.1	18.2	3806
Буянт	16.6	6.1	8.0	13.4	16.3	18.5	966
Дэлүүн	15.0	10.1	9.3	11.4	15.6	15.4	15816
Ногооннуур	20.8	8.6	11.3	15.8	21.9	21.2	-2194
Сагсай	15.0	3.5	9.1	11.5	15.5	15.6	-7417
Толбо	19.4	11.4	10.1	13.2	18.1	22.6	8804
Улаанхус	22.0	10.5	13.3	19.5	22.0	23.2	10886
Цэнгэл	19.0	9.2	11.6	18.8	18.2	20.4	11098
Өлгий	12.4	2.7	5.5	11.4	15.6	11.8	-41421
Дүн	17.9	7.5	10.3	14.6	18.3	18.6	14489

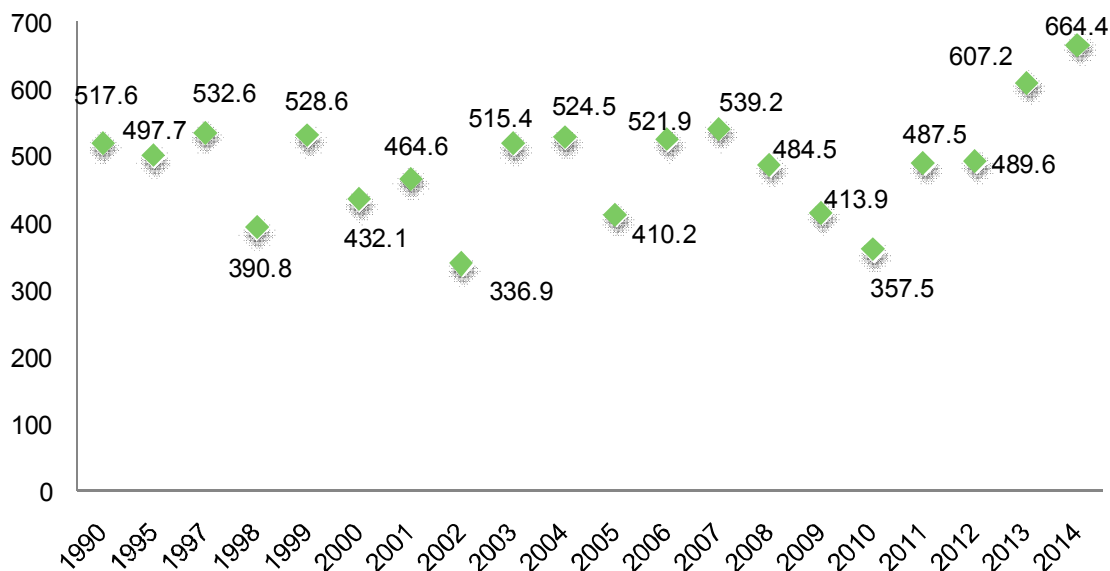
Төл бойжилт

2014 оны байдлаар оны эхний төллөх насны хээлтэгчийн 98.6 хувь буюу 675824 толгой эх мал төллөж гарсан төлийн 98.3 хувь буюу 664384 төл бойжуулав. Бойжсон төлийн тоо 2013 оныхоос 57112 толгой буюу 9.4 хувиар нэмэгдлээ.

БОЙЖУУЛСАН ТӨЛ, СУМААР, 2014 ОН /мян.тол/

БОЙЖУУЛСАН ТӨЛ, ОЛОН ЖИЛЭЭР /мян.тол/

БОЙЖУУЛСАН ТӨЛ, ОЛОН ЖИЛЭЭР

Он	Бүгд	Ботго	Унага	Тугал	Хурга	Ишиг
1990	517616	1050	12040	33989	350970	119567
1995	497763	771	15210	33553	281715	166514
1997	532687	862	16167	38279	288883	188496
1998	390894	638	9988	29507	217656	133105
1999	528661	818	14510	36919	281421	194993
2000	432093	619	10377	30271	232228	158598
2001	464662	624	12163	28100	238312	185463
2002	336929	567	8420	23093	178912	125937
2003	515438	613	12776	29938	236176	235935
2004	524505	547	11917	29467	232859	249715
2005	410257	473	9664	24541	203799	171780
2006	521900	508	12240	28166	231710	249076
2007	539265	443	12402	28270	240525	257625
2008	484506	424	9729	23705	234999	215649
2009	413901	487	8656	22460	207360	174938
2010	357520	420	6726	19061	181318	149995
2011	487580	615	11036	26655	204194	245080
2012	489680	642	12575	26600	217323	232540
2013	607272	665	13553	34455	255534	303065
2014	664384	613	15785	41846	288752	317388
%	109.4	92.2	116.5	121.5	113.0	104.7
Зөрүү	57112	-52	2232	7391	33218	14323

Гарсан ботгоны 92.5 хувь, унаганы 96.9 хувь, тугалын 98.4 хувь, хурганы 98.9 хувь, ишигний 97.8 хувийг бойжуулсан байна. Бойжуулсан төл өмнөх оныхтой харьцуулахад ботгоноос бусад төл 2232-33218 толгой хүртэл нэмэгдэснийг дээрхи хүснэгтээс харж болно.

Бойжуулсан төлийг сумаар авч үзвэл бүх сумуудад өнгөрсөн оныхоос нэмэгдэж ялангуяа хамгийн ихээр Цэнгэл суманд 9561, Дэлүүнд 8803, Ногооннуурд 8542, Буянт 6778, Алтанцөгцөд 5239 толгойгоор өслөө.

2010 онд улсын хэмжээнд цаг агаарын байдлаас шалтгаалж өвөлжилтийн байдал хүндэрч үүгээр их хэмжээний мал зудаар хорогдсон билээ. Энэ үед 100 эхээс 60 төл бойжуулж байсан бол 2011 онд үүнээс 56.6 хувь буюу 34 толгой төлөөр нэмэгдэж 100 эхээс 94 толгой төл бойжуулж авч байсан байна. 2014 онд энэ үзүүлэлт 3 төлөөр нэмэгдэж 100 эхээс 97 толгой төл бойжуулсан. Төрлөөр авч үзэхэд 2013 оныхоос ботго 5 төл буюу 9.8 хувиар багасаж, унага 8 төл буюу 9.6 хувь, хурга 5 төл буюу 5.3 хувь, тугал 5 төл буюу 5.5 хувь, ишиг 7 төл буюу 7.9

хувиар өслөө.

ТӨЛЛӨСӨН ХЭЭЛТЭГЧ, БОЙЖУУЛСАН ТӨЛ

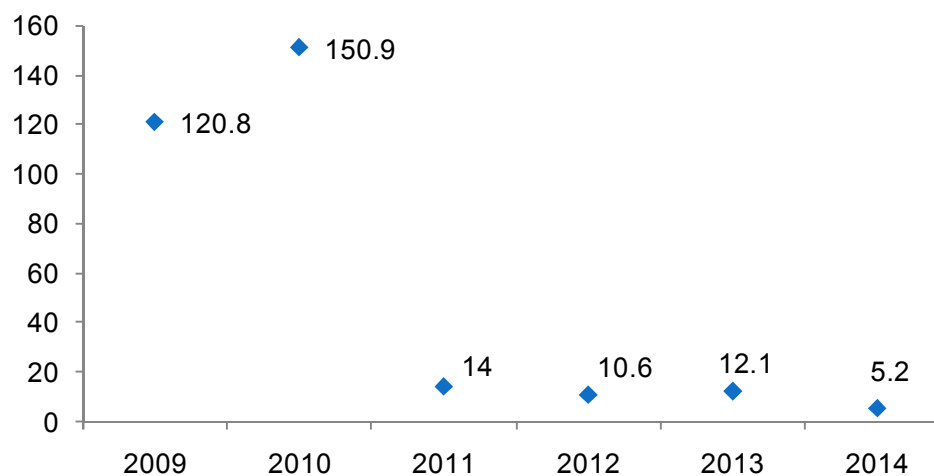
Сумын нэр	Бүгд	ТӨЛЛӨСӨН ХЭЭЛТЭГЧ					Бүгд	ХОРОГДСОН ТӨЛ				
		Тэмээ	Адуу	Үхэр	Хонь	Ямаа		Ботго	Унага	Тугал	Хурга	Ишиг
Алтай	55427	48	1927	4969	28616	19867	969	1	111	124	245	488
Алтанцөгц	32288	109	677	1468	10782	19252	1547	2	11	29	451	1054
Баяннуур	46317	66	964	1749	14201	29337	1482	6	65	46	198	1167
Бугат	32360	7	761	1692	13368	16532	604	2	4	21	184	393
Булган	38534	98	1105	3384	9801	24146	1136	8	30	61	466	571
Буянт	44877	25	897	2741	26470	14744	310	2	14	27	95	172
Дэлүүн	90471	49	2532	6222	36407	45261	1374	8	70	138	365	793
Ногооннуур	59710	39	1269	2500	20077	35825	1043	2	40	69	234	698
Сагсай	50161	50	1470	3083	24571	20987	896	10	67	57	339	423
Толбо	53230	10	918	2550	28540	21212	120		14	7	52	47
Улаанхус	68020	97	1498	4769	33410	28246	942	3	33	49	191	666
Цэнгэл	95571	62	2086	5205	43446	44772	1004	6	38	40	338	582
Өлгий	8858	3	178	2182	2222	4273	13				1	12
Дүн	675824	663	16282	42514	291911	324454	11440	50	497	668	3159	7066

Сумын нэр	Бүгд	БОЙЖСОН ТӨЛ					Төллөлтийн хувь	Бойжилтын хувь	ӨНГӨРСӨН ОНЫ МӨН ҮЕ		
		Тэмээ	Адуу	Үхэр	Хонь	Ямаа			Төлийн	хорогдол	Урьд онтой харьцуулсан хувь
Алтай	54458	47	1816	4845	28371	19379	101.2	98.3	719	134.8	250
Алтанцөгц	30741	107	666	1439	10331	18198	100.3	95.2	917	168.7	630
Баяннуур	44835	60	899	1703	14003	28170	97.7	96.8	399	371.4	1083
Бугат	31756	5	757	1671	13184	16139	98.2	98.1	461	131.0	143
Булган	37398	90	1075	3323	9335	23575	96.3	97.1	1820	62.4	-684
Буянт	44567	23	883	2714	26375	14572	99.5	99.3	405	76.5	-95
Дэлүүн	89097	41	2462	6084	36042	44468	99.7	98.5	1231	111.6	143
Ногооннуур	58667	37	1229	2431	19843	35127	99.7	98.3	684	152.5	359
Сагсай	49265	40	1403	3026	24232	20564	99.2	98.2	888	100.9	8
Толбо	53110	10	904	2543	28488	21165	99.9	99.8	442	27.1	-322
Улаанхус	67078	94	1465	4720	33219	27580	98.2	98.6	603	156.2	339
Цэнгэл	94567	56	2048	5165	43108	44190	97.7	98.9	472	212.7	532
Өлгий	8845	3	178	2182	2221	4261	77.8	99.9	151	8.6	-138
Дүн	664384	613	15785	41846	288752	317388	98.6	98.3	9192	124.5	2248

100 ЭХЭЭС БОЙЖУУЛСАН ТӨЛ

	1990	1995	2000	2003	2004	2005	2006	2007
Бүгд	86	95	72	89	90	72	89	84
Ботго	38	74	29	40	38	39	47	41
Унага	56	85	45	69	64	53	72	67
Тугал	76	89	65	81	78	67	82	76
Хурга	89	96	80	91	92	84	92	88
Ишиг	85	95	68	90	91	64	88	83

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2014/2013 %
Бүгд	71	62	60	94	79	91	97	106.6
Ботго	39	23	41	57	51	51	46	90.2
Унага	51	50	42	80	74	83	91	109.6
Тугал	61	65	61	87	72	91	96	105.5
Хурга	83	77	75	96	88	94	99	105.3
Ишиг	64	51	48	94	73	89	96	107.9

Том малын зүй бүс хорогдол**ТОМ МАЛЫН ЗҮЙ БҮС ХОРОГДОЛ /мян.тол/**

2014 онд оны эхний нийт малын 0.3 хувьтай тэнцэх 5164 толгой мал хорогдсон нь 2013 оныхоос 6943 толгойгоор буюу 57.3 хувиар буурсан байна. Нийт хорогдсон малын 48.2 хувийг ямаа, 31.3 хувийг хонь, 11.9 хувийг үхэр, 8 хувийг адуу,

0.6 хувийг тэмээ эзэлнэ. Өвчнөөр 514 толгой мал хорогдсон нь нийт хорогдлын 10 хувийг, 1064 толгой хээлтэгч мал хорогдсон нь нийт хорогдлын 20.6 хувийг эзэлнэ.

ТОМ МАЛЫН ЗҮЙ БУС ХОРОГДОЛ

Сумын нэр	Хорогдол Бүгд	Ү ү н э э с					2012 оны хорогдол	Оны эхний малд эзлэх хувь
		Тэмээ	Адуу	Үхэр	Хонь	Ямаа		
Алтай	517	2	89	112	150	164	2045	0.4
Алтанцөгц	263	8	15	28	91	121	418	0.4
Баяннуур	467	6	28	42	107	284	1217	0.4
Бугат	268		18	28	73	149	889	0.4
Булган	767	1	38	56	161	511	3022	0.8
Буянт	101	2	14	9	42	34	363	0.1
Дэлүүн	570	1	42	80	142	305	666	0.3
Ногооннуур	334	4	29	28	109	164	246	0.2
Сагсай	828	2	81	94	313	338	1915	0.7
Толбо	219		10	33	73	103	122	0.2
Улаанхус	127	2	6	28	44	47	247	0.1
Цэнгэл	653	4	42	49	310	248	856	0.3
Өлгий	50			28	2	20	101	0.2
Дүн	5164	32	412	615	1617	2488	12107	0.3

ӨВЧНӨӨР ХОРОГДСОН МАЛ

	Өвчнөөр хорогдсон, бүгд				Зүй бус хорогдолд эзлэх хувь			
	2011	2012	2013	2014	2011	2012	2013	2014
Тэмээ	25	12	8	5	23.8	23.1	21.1	15.6
Адуу	210	119	117	63	20.6	16.1	7.9	15.3
Үхэр	316	183	1009	75	23.0	21.5	51.9	12.2
Хонь	848	483	975	156	16.4	13.2	26.4	9.6
Ямаа	943	798	1039	215	14.8	15.0	20.9	8.6
Бүгд	2342	1595	3148	514	16.7	15.0	26.0	10.0

Сумаар авч үзвэл Ногооннуур суманд хорогдсон малын тоо өмнөх оныхоос 88 толгойгоор, Толбод 97толгойгоор нэмэгдэж бусад бүх сумуудад 51-2255 толгойгоор буурав. Нийт хорогдлын 16 хувийг мал нь хамгийн ихээр хорогдсон Сагсай сум, 14.8 хувийг Булган, 12.6 хувийг Цэнгэл, 10 хувийг Алтай сумууд тус тус эзэлнэ.

Том малын зүй бус хорогдолд өвчнөөр хорогдсон малын эзлэх хувийн жин

өнгөрсөн оныхоос 16 пунктээр буурлаа.

ТОМ МАЛЫН ЗҮЙ БУС ХОРОГДОЛ /олон жилээр/

	1990	1995	2000	2003	2004	2005	2006	2007
Бүгд	33345	5366	88504	30812	20830	91240	15038	22880
Тэмээ	253	38	249	144	109	244	100	94
Адуу	2496	479	7013	2437	1470	4593	1382	1864
Үхэр	4454	718	22644	4314	2677	11121	1843	2389
Хонь	18843	2542	31114	12431	7705	31875	5232	7892
Ямаа	7299	1589	27484	11486	8869	43407	6481	10641

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2014/2013 %
Бүгд	57684	120809	150897	14043	10606	12107	5164	42.7
Тэмээ	81	131	183	105	52	38	32	84.2
Адуу	4416	5727	6758	1017	738	1474	412	28.0
Үхэр	10541	11249	11754	1371	851	1943	615	31.7
Хонь	17992	41018	48901	5182	3647	3688	1617	43.8
Ямаа	24654	62684	83301	6368	5318	4964	2488	50.1

ОНЫ ЭХНИЙ МАЛД ЗҮЙ БУСААР ХОРОГДСОН МАЛЫН ЭЗЛЭХ ХУВЬ

	1990	1995	2000	2003	2004	2005	2006	2007
Бүгд	2.7	0.5	6.5	2.5	1.6	6.8	1.1	1.6
Тэмээ	2.4	0.5	3.1	2.5	2.0	5.1	2.3	2.2
Адуу	11.6	0.7	8.8	4.0	2.4	7.6	2.4	3.0
Үхэр	4.0	0.7	19.9	5.1	3.1	12.9	2.3	2.7
Хонь	2.4	0.4	4.8	2.3	1.4	5.8	0.9	1.3
Ямаа	2.4	0.4	5.3	2.1	1.4	6.8	1.0	1.5

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2014/2013 %
Бүгд	3.6	7.9	11.6	1.2	0.8	0.9	0.3	37.5
Тэмээ	1.9	3.3	4.7	2.8	1.3	0.9	0.7	81.2
Адуу	6.7	9.6	13.2	2.3	1.5	2.9	0.7	24.7
Үхэр	11.1	13.7	16.6	2.1	1.1	2.2	0.6	26.3
Хонь	2.8	6.8	9.3	1.1	0.7	0.6	0.2	38.0
Ямаа	3.1	8.0	12.8	1.1	0.8	0.7	0.3	44.9

Дээрхи олон жилийн динамик үзүүлэлтээс харахад зүй бус хорогдолын оны эхний малд эзлэх хувийн жин 1990 – 2005 оны хооронд ерөнхийдөө өсөж, буурсан хэлбэлзэлтэй байгаа бөгөөд 2006-2010 онд уг үзүүлэлт өссөөр ирж 2010-2011 онд 10.4 пунктээр, 2011-2012 онд 0.4 пунктээр, малын таван төрөл дээр 0.3 – 1.5 пунктээр буурсан байна. Харин 2014 онд 2013 оныхоос дүнгээрээ 0.6 пунктээр, адуу 2.2 пунктээр, үхэр 1.6, хонь 0.4, ямаа 0.4, тэмээ 0.2 пунктээр тус тус буурсан байна.

Иргэдийн хувийн малын бүлэглэлт

ИРГЭДИЙН ХУВИЙН МАЛЫН БҮЛЭГЛЭЛТ

	Малтай өрхийн тоо			Дүнд эзлэх хувь			Малын тоо		
	2012	2013	2014	2012	2013	2014	2012	2013	2014
10 хүртэлх малтай	1712	2037	2019	12.7	14.4	13.8	8109	9379	8991
11-30 малтай	2056	2156	1767	15.2	15.3	12.1	41521	43497	35756
31-50 малтай	1585	1487	1433	11.7	10.5	9.8	63347	59714	57277
51-100 малтай	2805	2494	2563	20.7	17.7	17.5	207385	183341	189018
101-200 малтай	3640	3681	3988	26.9	26.1	27.2	511811	523636	573591
201-500 малтай	1554	1993	2524	11.5	14.1	17.2	426328	562547	725989
501-999 малтай	131	198	268	1.0	1.4	1.8	86359	126747	172955
1000-1499 малтай	20	37	46	0.1	0.3	0.3	24870	45077	55817
1500-2000 малтай	8	12	14	0.1	0.1	0.1	14390	21594	24280
2000 дээш малтай	9	9	14	0.1	0.1	0.1	22871	24535	35800
Дүн	13520	14104	14636	100	100	100	1406991	1600067	1879474

Мал бүхий 14636 өрхийг малын тоогоор нь бүлэглэн авч үзвэл, 13.8 хувь буюу 2019 өрх нь 10 хүртэлх малтай; 12.1 хувь нь буюу 1767 өрх нь 11-30 малтай; 9.8 хувь буюу 1433 нь 31-50 малтай; 17.5 хувь буюу 2563 нь 51-100 малтай; 27.2 хувь буюу 3988 нь 101-200 малтай; 17.2 хувь буюу 2524 нь 201-500 малтай; 1.8 хувь буюу 268 нь 501- 999 малтай; 0.3 хувь буюу 46 нь 1000-1499; 0.1 хувь буюу 14 нь 1500-2000 малтай; 0.1 хувь буюу 4 өрх 2000 аас дээш малтай өрх байна.

Мөн 2014 онд нийт малтай өрхөд 1-100 хүртэлх толгой малтай өрхийн эзлэх хувийн жин өмнөх оныхоос 0.2-2.3 пунктээр буурч, 101-999 хүртэлх малтай өрхийн эзлэх хувийн жин 0.4-3.1 пунктээр нэмэгдэж, 1000-2000 малтай, 2000-аас дээш малтай өрхийн эзлэх хувийн жин өмнөх оныхтой хэвээрээ байна.

НЭГ ӨРХӨД НОГДОХ ХУВИЙН МАЛЫН БҮЛЭГЛЭЛТ

	Бүгд	Ү ү н э э с					2013 он бүгд	2014/2013
		тэмээ	адуу	үхэр	хонь	ямаа		
10 хүртэлх малтай	4	0	0	3	0	1	5	96.7
11-30 малтай	20	0	1	3	5	12	20	100.3
31-50 малтай	40	0	2	4	12	22	40	99.5
51-100 малтай	74	0	3	6	26	38	74	100.3
101-200 малтай	144	0	5	9	57	72	142	101.1
201-500 малтай	288	1	10	17	129	131	282	101.9
501-999 малтай	645	2	23	36	321	264	640	100.8
1000-1499 малтай	1213	7	51	75	671	409	1218	99.6
1500-2000 малтай	1734	13	54	83	1006	577	1800	96.4
2000 дээш малтай	2557	9	85	116	1569	777	2726	93.8
Нэг өрхөд ногдох мал, бүгд	128	0	5	9	54	60	113	113.2

МАЛТАЙ НЭГ ӨРХӨД НОГДОХ ХУВИЙН МАЛЫН ТОО

Сумын нэр	Бодод шилжүүлснээр				Толгойн тоогоор			
	2011	2012	2013	2014	2011	2012	2013	2014
Алтай	29	31	35	40	107	124	125	142
Алтанцөгц	18	19	26	31	82	95	113	133
Баяннуур	20	20	28	33	99	116	127	151
Бугат	18	21	23	26	82	89	100	118
Булган	18	19	23	25	69	77	83	97
Буянт	31	34	42	48	131	159	174	191
Дэлүүн	29	33	39	44	125	141	159	176
Ногооннуур	18	21	23	27	85	94	103	118
Сагсай	21	23	27	30	86	102	108	122
Толбо	28	24	37	43	131	149	163	187
Улаанхус	21	23	26	30	87	93	103	118
Цэнгэл	27	34	34	39	119	125	145	162
Өлгий	5	6	6	7	17	18	17	17
Дүн	22	24	28	32	94	104	113	128

Аймгийн дунджаар мал бүхий нэг өрхөд 128 толгой мал ногдож байгаа нь өмнөх оныхоос 15 толгой малаар нэмэгдэв. Малтай нэг өрхөд тэмээ 0, адуу 5, үхэр 9, хонь 54, ямаа 60 ногдож байна.

Нэг өрхөд ногдох малын бүтцийг авч үзэхэд 89.1 хувь нь бог мал, 10.9 хувь нь бод мал байна.

Мал бүхий өрхийн дунд дийлэнх хувийг эзэлж байгаа 101-200 хүртэл толгой малтай нэг өрхөд дунджаар 144 толгой, 51-100 малтай нэг өрхөд 74 толгой, 201-500 малтай нэг өрхөд 288 толгой мал тус тус ногдож байна.

Малтай нэг өрхөд ногдох малын тоо бүх сумуудад 14-24 толгойгоор нэмэгдэв.

Шинээр гаргасан, засварласан худаг.

Монгол Улсын Засгийн газраас усны нөөцийн эх үүсвэрийг зохистой ашиглах замаар хүн ам, малын усны хангамжийг нэмэгдүүлэх, бэлчээрийн ашиглалтыг сайжруулахад анхаарал хандуулж, худаг, уст цэгийг шинээр гаргах, сэргээн засварлахад зориулан тодорхой хэмжээний хөрөнгө зарцуулж байгаа билээ.

2005 оноос эхлэн мал тооллоготой хамтруулан шинээр гаргасан, засварласан худгийн талаархи мэдээллийг цуглуулан авч нэгтгэн гаргадаг болсон.

2014 онд нийт 37 худаг шинээр ашиглалтанд орсноос 24.3 хувь буюу 9 нь энгийн уурхайн, 75.7 хувь буюу 28 нь инженерийн хийцтэй худаг байна. Энэ нь өмнөх оныхоос 9 худгаар илүү байна.

2014 Шинээр худаг гаргахад нийт 456877.6 мянган төгрөг зарцуулсны 98.3 хувь нь улсын төсвийн хөрөнгөөр, 1.7 хувь нь малчид, иргэдийн хөрөнгөөр санхүүжигдсэн байна.

2014 ОНД ШИНЭЭР ГАРГАСАН ХУДГИЙН ТАЙЛАН

Сум	/мян.төг/									
	Шинээр гаргасан худгийн тоо, бүгд		Үүнээс: инженерийн хийцтэй*		Үүнээс: өрөмдмөл*		Үүнээс: энгийн уурхайн*		Шинээр худаг гаргахад зарцуулсан хөрөнгийн хэмжээ	
	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014
Алтай	9	4	3	4	3	4	6		48083.4	69007.6
Алтанцөгц	2	5	2	5	2	5			43000.0	90000.0
Баяннуур		2		2		2				41907.0
Бугат	3	0	3		3				60000.0	0.0
Булган	5	7	5		5			7	85500.0	3500.0
Буянт		0		0				0		0.0
Дэлүүн	5	6	3	4	3	4	2	2	33300.0	50000.0
Ногооннуур		1		1		1				12980.3
Өлгий		2		2		2				36940.2
Сагсай										
Толбо	4	6	4	6	4	6			47000.0	107542.5
Улаанхус		0								0.0
Цэнгэл		4		4		4				45000.0
Дүн	28	37	20	28	20	28	8	9	316883.4	456877.6

Монгол Улсын Засгийн газрын ядуурлыг бууруулах үндэсний хөтөлбөрийн хүрээнд малгүй болон мал цөөнтэй иргэдийг малжуулах арга хэмжээ авч, нилээдгүй хөрөнгө, мөнгийг зарцуулж байна. Малжуулах арга хэмжээ нь орон нутаг, гадаад улс орон, олон улсын байгууллага, төрийн бус байгууллага зэрэг олон төрлийн байгууллагын санхүүжилтээр хийгдэж байна.

2014 оны байдлаар аймгийн хэмжээнд 187 өрх малжуулах арга хэмжээнд хамрагдсан бөгөөд нэг өрх дундажаар 4 ам бүлтэй байна.

Малжуулах арга хэмжээнд хамрагдсан өрхийн 34.8 хувийг Дэлүүн, 22.5 хувийг Сагсай, 13.4 хувийг Баяннуур, 10.7 хувийг Улаанхус эзэлнэ.

Малжуулах арга хэмжээгээр 187 өрхөд нийт 4065 толгой мал олгогдсон бөгөөд олгосон малын 95.4 хувь нь бог мал, 4.6 хувь нь бод мал байна. Нэг өрхөд дундажаар 21 толгой мал ногдож байна.

2014 онд малжуулах арга хэмжээнд нийт 499700 мян.төгрөг зарцуулсан бөгөөд үүний 60.8 хувийг орон нутгийн хөрөнгөөр, 23.3 хувийг гадаад орон, олон улсын байгууллагын хөрөнгөөр, 15.9 хувийг бусад хэлбэрээр санхүүжүүлсэн байна.

2014 онд аймгийн хэмжээнд 11 худаг засварлагдсаны 5 нь Толбо, 3 нь Улаанхус суманд, 2 нь Булган, 1 нь Сагсай суманд засварлагдаж худаг засварлахад улсын төсвийн хөрөнгөөс 14005 мянган төгрөг, малчид иргэдийн өөрийн хөрөнгөөс 1000 төгрөг зарцуулж, орон нутгийн иргэдээс 16 хүнийг түр хугацаагаар авч ажиллуулсан байна.

2014 ОНД ЗАСВАРЛАСАН ХУДГИЙН ТАЙЛАН

Сум	/мян.төг/									
	Засварласан худгийн тоо, бүгд		Үүнээс: инженерийн хийцтэй*		Үүнээс: өрөмдмөл*		Үүнээс: энгийн уурхайн*		Худаг засварлахад зарцуулсан хөрөнгийн хэмжээ	
	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014
Алтанцөгц	1		1		1				6000.0	
Бугат	6	0					6		18000.0	
Булган		2						2		1000.0
Дэлүүн	2		2		2				500.0	
Сагсай		1		1		1				5000.0
Толбо		5		5		5				7000.0
Улаанхус		3						3		7000.0
Дүн	9	11	3	6	3	6	6	5	24500.0	20000.0

2014 ОНД МАЛЖУУЛАЛТААР АВСАН АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТАЙЛАН

Сум	Нийт зарцуулсан хөрөнгийн хэмжээ, бүгд, /мян.төг/		Малжуулалтаар авсан малын тоо		Үүнээс: бодын тоо		Үүнээс: богийн тоо		Малжуулалтанд хамрагдсан өрхийн тоо	
	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014
	Алтай		25000.0		214		6		208	
Алтанцөгц		13500.0		42		12		30		3
Баяннуур		52000.0		931				931		25
Бугат	25000.0	0.0	103	0	5		98	0	5	0
Булган		25000.0		185				185		5
Буянт		31650.0		375				375		15
Дэлүүн	12000.0	60000.0	171	1148		8	171	1140	3	65
Сагсай	75000.0	30000.0	690	276			690	276	15	6
Толбо	28000.0	89800.0	393	515	4	82	389	433	10	42
Улаанхус		168750.0		325		75		250		20
Цэнгэл		4000.0		54		2		52		1
Дүн	140000.0	499700.0	1357	4065	9	185	1348	3880	33	187

МАЛЫН БЭЛЧЭЭР, ТЭЖЭЭЛИЙН ХҮРЭЛЦЭЭ, ХАНГАМЖ

Бэлчээрийн хүрэлцээ. 2014 онд 100 га хадлан, бэлчээрийн талбайд хонин толгойд шилжүүлснээр 80 толгой мал ногдож байгаа нь өнгөрсөн оноос 12 толгойгоор нэмэгдсэн байна. Доорх хүснэгтээс харахад 100 га хадлан, бэлчээрийн талбайд ногдох малын тоо жилээс хилд нэмэгдэж байгаа нь малын бэлчээрийн даац

нэмэгдэж байгааг харж болно.

БЭЛЧЭЭРИЙН ХҮРЭЛЦЭЭ ХАНГАМЖ

	2010	2011	2012	2013	2014	Зөрүү
Хадлан бэлчээрийн талбай /мян.га/	3495.7	3495.7	3495.7	3495.7	3495.7	
100 га хадлан , бэлчээрийн талбайд ногдох хонин толгойд шилжүүлсэн малын тоо	48	59	59	68	80	12

Малын тэжээлийн үйлдвэрлэлт, хангамж

2014 онд аймгийн хэмжээгээр 62212 тонн тэжээл үйлдвэрлэсэн нь өмнөх оныхоос 6.1 хувь буюу 4074 тонноор нэмэгдэв.

БЭЛТГЭСЭН ӨВС, ТЭЖЭЭЛ

	/тн/					
	2010	2011	2012	2013	2014	2014/2013
Бүгд	61199.1	66304	63259	66286	62212	93.9
Байгалийн хадлан	56493	61474	58394	61502	60744	98.8
Таримал тэжээл	4706.1	4830.0	4865.0	4784.1	1468.4	30.7

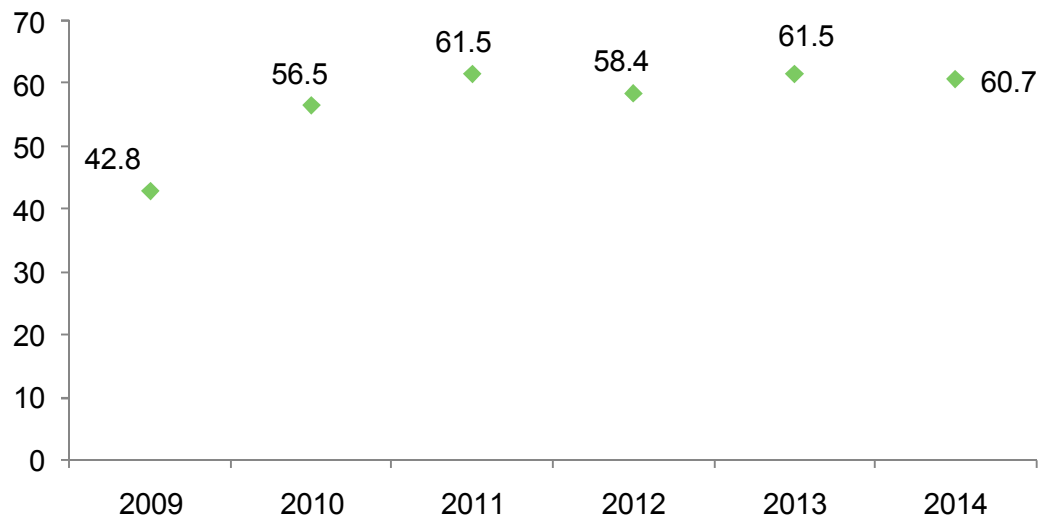
БЭЛТГЭСЭН ХАДЛАН

	/тн/					
	2010	2011	2012	2013	2014	2014/ 2013
Алтай	6574	7320	7620	6875	5349.6	77.8
Алтанцөгц	3350	3280	3150	3300	3450.0	104.5
Баяннуур	6480	5100	6350	6400	5694.5	89.0
Бугат	2500	2690	2300	2500	2352.0	94.1
Булган	3401	3051	2500	3059.5	3252.0	106.3
Буянт	2066	2100	2100	2250	2300.5	102.2
Дэлүүн	2842	2845	2709	2817	2777.6	98.6
Ногооннуур	10500	11980	7850	11250	11992.7	106.6
Сагсай	4150	5693	5725	5700	3995.0	70.1
Толбо	2910	3760	2910	2850	3000.0	105.3
Улаанхус	4120	4735.1	4420	3000	4463.9	148.8
Цэнгэл	6100	7320	8910	10900	10800.0	99.1
Өлгий	1500	1600	1850	600	1316.2	219.4
Дүн	56493	61474	58394	61502	60744	108.8

Бэлтгэсэн тэжээлийг нэр төрлөөр өмнөх оныхтой харьцуулан авч үзвэл бэлтгэсэн байгалийн хадлан 1.2 хувь буюу 758 тонноор, таримал тэжээл 69.3 хувь буюу 3315.7 тонноор буурчээ. Дээрхи хүснэгтээс харахад хадлан бэлтгэлийн хэмжээ Алтай, Баяннуур, Бугат, Сагсай, Цэнгэл сумдад 100-1705 тонноор буурч, бусад сумдад 50-1463.9 хүртэлх тонноор нэмэгдэв.

БЭЛТГЭСЭН ХАДЛАН /мян.тн/

Тэжээвэр амьтад

2014 оны эцэст аймгийн хэмжээнд нийт 916 тахиа тоологдсон нь өмнөх оныхоос 2.1 дахин буюу 495 тахиагаар нэмэгдсэн байна. Нийт тахианы 99.6 хувь нь аймгийн төв буюу Өлгий сумаас, үлдсэн 0.4 хувь нь Алтанцөгц сумдаас тоологджээ.

2014 ОНД ТООЛОГДСОН ТЭЖЭЭВЭР АМЬТДЫН ТОО, СУМААР

Сумын нэр	Шувуу /тахиа/	
	2013	2014
Өлгий	421	913
Алтанцөгц	--	3
Сагсай	16	--
Алтай	2	--
Нийт	439	916

ЭРЛИЙЗ, ЦЭВЭР ҮҮЛДРИЙН МАЛЫН ТОО

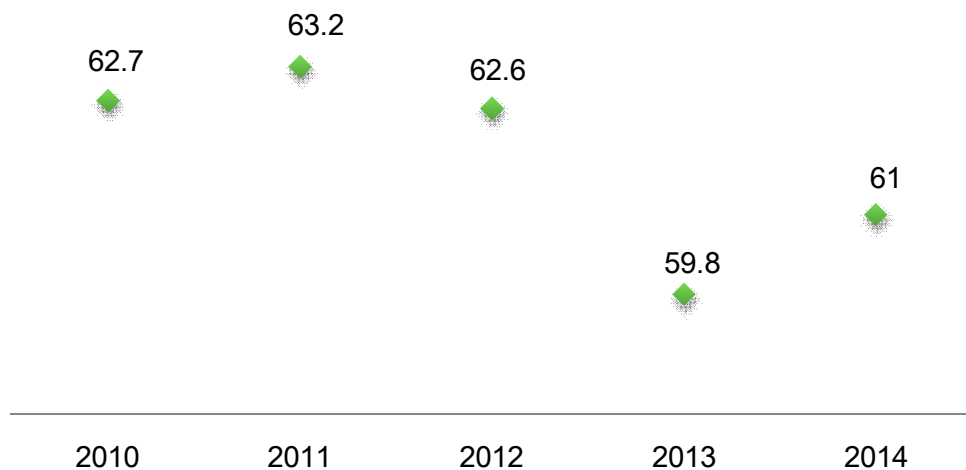
Омог	2013	2014	Үүнээс:		
	Бүгд	Бүгд	Хээлтэгч	Хээлтүүлэгч	Бусад
Алтай					
Цэвэр үүлдрийн адуу-Монгол	455	64	20	4	40
Цэвэр үүлдрийн үхэр-Сарлаг	0	29	12	1	16
Цэвэр үүлдрийн хонь-Керей	13648	2549	1229	75	1245
Эрлийз хонь-Керей	1745	3567	1564	89	1914
Цэвэр үүлдрийн ямаа-Уулын бор	7667	1300	518	54	728
Эрлийз ямаа-Уулын бор	1792	2005	842	40	1123
Алтанцөгц					
Цэвэр үүлдрийн үхэр-Сарлаг	0	36	12	1	23
Цэвэр үүлдрийн хонь-Монгол	0	130	70	1	59
Цэвэр үүлдрийн ямаа-Уулын бор	0	370	170	2	198
Булган					
Цэвэр үүлдрийн адуу-Монгол	52	0	0	0	0
Цэвэр үүлдрийн үхэр-Алатау	0	53	22	2	29
Цэвэр үүлдрийн үхэр-Шар тарлан	0	4	1	0	3
Цэвэр үүлдрийн үхэр-Цагаан	0	16	6	0	10
Цэвэр үүлдрийн үхэр-Сарлаг	485	550	215	5	330
Цэвэр үүлдрийн хонь-Монгол	0	491	202	9	280
Цэвэр үүлдрийн хонь-Керей	3097	2236	931	50	1255
Эрлийз ямаа-Уулын бор	7007	150	69	0	81
Дэлүүн					
Цэвэр үүлдрийн адуу-Монгол	30	211	103	2	106
Цэвэр үүлдрийн хонь-Сүмбэр	10	76	37	0	39
Цэвэр үүлдрийн хонь-Керей	47647	32095	13047	505	18543
Эрлийз хонь-Керей	120	862	388	7	467
Цэвэр үүлдрийн ямаа-Уулын бор	5062	21424	7988	198	13238
Эрлийз ямаа-Уулын бор	541	3762	1357	31	2374
Толбо					
Цэвэр үүлдрийн үхэр-Сарлаг	5475	6150	2366	179	3605
Цэвэр үүлдрийн үхэр-Монгол	15	2	1	0	1
Эрлийз үхэр-Сарлаг	0	34	10	1	23
Цэвэр үүлдрийн хонь-Керей	51266	62717	28494	914	33309
Эрлийз хонь-Керей	3342	105	33	1	71
Цэвэр үүлдрийн ямаа-Уулын бор	19943	16621	8821	291	7509
Эрлийз ямаа-Уулын бор	18319	11459	4880	155	6424
Цэнгэл					
Цэвэр үүлдрийн үхэр-Сарлаг	161	38	12	2	24
Цэвэр үүлдрийн хонь-Керей	1610	93	40	1	52
Цэвэр үүлдрийн ямаа-Уулын бор	389	260	120	4	136

Хөдөө аж ахуйн салбарын ажиллах хүч

ХАА-н салбард ажиллагсадын тоо аймгийн нийт ажиллагсадын тоонд эзлэх хувийн жин сүүлийн хэдэн жилд буурч байсан бол 2014 онд 61 хувь болж 2013 оныхоос 1.2 пунктээр нэмэгдлээ. 2014 онд аймгийн хэмжээн дэх нийт ажиллагсадын тоо 5.1 хувиар нэмэгдэж хөдөө аж ахуйн салбард ажиллагсадын тоо 7.2 хувь буюу 1290 хүнээр өссөн байна.

ХӨДӨӨ АЖ АХУЙН САЛБАРД АЖИЛЛАГСАДЫН ТОО

Салбар	2010	2011	2012	2013	2014	<u>2014/ 2013%</u>
ХАА, ан агнуур, ойн аж ахуй	18428	18895	18480	17866	19156	107.2
Аймгийн нийт дүн	29328	29877	29526	29855	31387	105.1
ХАА-н салбарын эзлэх хувь	62.8	63.2	62.6	59.8	61.0	102.0

ХАА-Н САЛБАРД АЖИЛЛАГСАД /мян.хүн/**ХӨДӨӨ АЖ АХУЙН ЗАРИМ БҮТЭЭГДЭХҮҮНИЙ ДУНДАЖ ҮНЭ, ХАНШ**

	х.н	2010	2011	2012	2013	2014	<u>/төгрөгөөр/ 2014/2013</u>
Ямааны ноолуур	кг	47000	52000	43500	58800	58500	99.5
Адууны шир	ш	18000	25000	33000	33700	27100	80.4
Үхрийн шир	ш	11000	15000	26600	28000	31600	112.9
Хонины арьс	ш	8000	9500	8400	8100	4500	55.6
Ямааны арьс	ш	17000	17000	18000	21400	24200	113.1

ГАЗАР ТАРИАЛАН**Тариалсан талбай**

Баян-Өлгий аймагт 1989 онд 5.3 мянган га талбайд тариалан эрхэлж байсан бол 2014 онд 1.05 мянган га талбай болж буурсан байна. Нийт талбайн 51.6 хувь буюу 545.6 га талбайд малын тэжээлийн ургамал, 29.6 хувь буюу 312.9 га талбайд төмс, 14 хувь буюу 148.3 га-д хүнсний ногоо, 4.7 хувь буюу 50 га талбайд үр тариа тариалжээ. Энэ нь өнгөрсөн оныхоос үр тариа 5 га-гаар, хүнсний ногоо 5.5 га-гаар илүү байгаа бол, төмс 71.1 га, тэжээлийн ургамал 137.7 га-гаар бага байна.

ТАРИАЛСАН ТАЛБАЙ /га/

	1989	1990	2000	2010	2011	2012	2013	2014
Нийт тариалсан талбай:	5322.1	5184.0	1131.7	1134.2	1201.3	1226.3	1255.1	1056.8
Үр тариа	917.0	734.0	23.8	18.8	47.8	38.0	45.0	50.0
Төмс	307.6	330.5	213.8	359.7	351.2	375.0	384.0	312.9
Үүнээс: Хүнсний ногоо	123.0	79.5	72.1	126.3	133.1	141.3	142.8	148.3
Тэжээлийн ургамал	3974.5	4040.0	822.0	629.4	669.2	672.0	683.3	545.6

Хураасан ургац

Баян-Өлгий аймаг 1989 онд 9.9 мян.т тэжээлийн ургамал, 4.9 мян.т төмс, 1.9 мян.т хүнсний ногоо, 840 тонн үр тариа хурааж байсан бол 2014 онд 2.7 мян.т төмс, 1.3 мян.т хүнсний ногоо, 1.4 мян.т тэжээлийн ургамал, 70.1 тн үр тариа хураан авчээ.

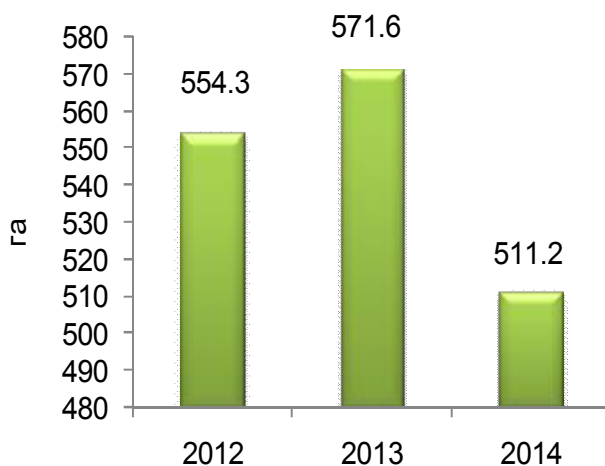
2014 онд хураасан ургац 2013 оныхоос үр тариа 56.9 тонн буюу 44.8 хувь, малын тэжээлийн ургамал 3340.6 тн буюу 3.3 дахин буурч, төмс 77.5 тн буюу 2.9 хувиар, хүнсний ногоо 28.1 тн буюу 2.3 хувиар өссөн байна.

ХУРААСАН УРГАЦ /тн/

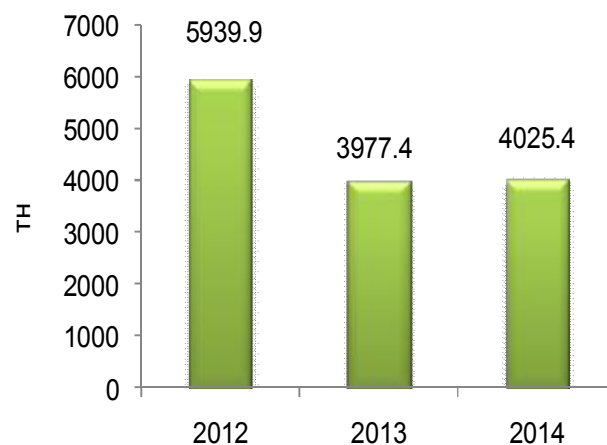
	1989	1990	2000	2010	2011	2012	2013	2014
Үр тариа	840	538.8	13.2	43.7	121.4	88	127	70.1
Төмс	4937.2	4972.7	1901.8	3992.9	4050	4161.7	2617.2	2694.7
Хүнсний ногоо	1943	747.5	452.1	1611.8	1590	1691	1232.8	1260.9
Тэжээлийн ургамал	9909.2	8238	1765.1	4824.1	4830	4865	4784.1	1443.5

Тариалсан талбай

Хураасан ургац

ХУРААСАН УРГАЦ, сумаар, төрлөөр, 2014 он

Сумын нэр	/тн/					
	Үр тариа		Төмс		Хүнсний ногоо	
	хураасан талбай	авсан ургац	хураасан талбай	авсан ургац	хураасан талбай	авсан ургац
Алтай			3.5	28.0	2.3	9.8
Алтанцөгц	2	4	50.3	520.0	24.4	245.0
Баяннуур	3.0	6.1	118.5	1178.0	57.0	582.7
Бугат			12.2	30.0	2	9.2
Булган	5.0	11.0	31.3	160.0	7.3	39.0
Буянт			1.7	5.8	0.7	1.8
Дэлүүн			2.0	1.2	1.1	1.0
Ногооннуур	6.0	15.0	25.0	205.0	8.3	68.1
Сагсай			16.0	167.0	3.2	34.5
Толбо	10.0	16.0	3.0	6.8	2.5	2.6
Улаанхус			5.5	12.1	5.2	12.1
Цэнгэл	24.0	18.0	12.5	60.0	8.6	40.6
Өлгий			31.5	320.8	25.6	214.5
Дүн	50.0	70.1	313.0	2694.7	148.3	1260.9

Хураасан ургацыг сумаар авч үзвэл Баяннуур суманд 3 га-гаас 6.1 тн үр тариа, 118.5 га-гаас 1178 тн төмс, 57 га-гаас 582.7 тн хүнсний ногоо хураан авсан нь нийт хураасан үр тарианы 8.7 хувь, төмсний 43.7 хувь, хүнсний ногооны 46.2 хувийг эзэлнэ. Цэнгэл сумын хураасан үр тариа нийт үр тарианы 25.7 хувийг эзэлж байна.

Үүний дараа Алтанцөгцөд 50.3 га-гаас 520 тн төмс, 24.4 га-гаас 245 тн хүнсний ногоо авсан нь нийт төмсний 19.3 хувийг, хүнсний ногооны 19.4 хувийг тус тус эзэлнэ. Үлдсэн хувийг бусад сумууд эзлэх байна.

Монгол Улсад 2014 онд хурааж авсан хүнсний ногооны 1.2 хувь, төмсний 1.7 хувь, үр тарианы 0.01 хувь, бэлтгэсэн хадлангийн 5,1 хувь нь Баян-Өлгий аймагт ногдож байна.

Нэг га-гаас дунджаар 2014 онд 16.5 цн үр тариа, 122.3 цн төмс хураан авсан бөгөөд нэг га-гаас авсан ургац 2013 оныхоос төмснийх 1.3 центнерээр буурч, үр тарианых 3.3 центнерээр өссөн байна.

Баян-Өлгий аймаг нэг га талбайгаас 2014 онд 14 цн үр тариа хурааж авсан нь улсын дунджаас 2,5 центнерээр бага байгаа ч баруун бүсийн дунджаас 6,1 центнерээр их байна. Нэг га талбайгаас хураасан төмсний хэмжээ тус аймагт 86 цн байгаа нь улсын дунджаас 36,3 центнер, баруун бүсийн дунджаас 21,6 центнерээр бага байна.

ГА-ГААС ХУРААСАН УРГАЦ /цн/

Төрөл	Улсын дүн			Баруун бүс			Баян-Өлгий аймаг		
	2012	2013	2014	2012	2013	2014	2012	2013	2014
Үр тариа	15.7	13.2	16.5	8.3	8.8	7.9	23.2	28.2	14
Төмс	146.2	123.6	122.3	118.6	105.9	107.6	111	68.2	86

ХӨДӨӨ АЖ АХУЙН ЭДЭЛБЭР ГАЗАР, ГА-ГААР

Сум	Хөдөө аж ахуйн эдэлбэр газар, бүгд	үүнээс:				
		Бэлчээрийн газар	Хадлангийн талбай	Тариа-лангийн газар	Атаршсан газар	ХАА-н бусад хэрэгцээний газар
Алтай	269951.5	268824.5	1000.0	69.9		57.1
Алтанцөгц	164481.0	161667.0	2400.0	156.0	223.1	34.9
Баяннуур	159164.0	158293.9	400.0	294.5	114.5	61.1
Бугат	199373.0	198740.0	555.0	24.9	4.1	49.0
Булган	461879.3	461348.7	364.3	99.1		67.2
Буянт	181669.0	181403.1	180.0	22.2	24.4	39.2
Дэлүүн	496165.8	495534.6	524.0	9.0		98.2
Ногооннуур	395953.6	392438.6	3382.0	33.3	66.7	33.0
Сагсай	168402.0	167833.5	400.0	27.1	80.7	60.7
Толбо	283134.0	282684.3	360.0	40.0		49.7
Улаанхус	465310.9	464072.9	1120.0	26.8		91.2
Цэнгэл Өлгий	264212.0	262932.5	816.0	333.5		130.0
Дүн	3509696.1	3495773.6	11501.3	1136.3	513.5	771.3

Газрын харилцаа, барилга хот байгуулалтын газрын мэдээгээр 2014 онд хөдөө аж ахуйн эдэлбэр газрын хэмжээ 3509.7 мянган га байна. Үүний 99.6 хувийг бэлчээрийн талбай, 0.3 хувийг хадлангийн талбай, 0.03 хувийг тариалангийн талбай, 0.01 хувийг атаршсан газар, 0.02 хувийг бусад хэрэгцээний газар эзэлж байна.

ДҮГНЭЛТ

2014 онд өвөлжилт тааламжтай байж том малын зүй бус хорогдол 2.3 дахин, хээл хаяж, сувайрсан малын тоо бараг 2 дахин буурч, хээлтэгчийн тоо 111.6 мянган толгойгоор нэмэгдэж мал аж ахуйн голлох нөхөн үйлдвэрлэл болох бойжуулсан төлийн тоо 9.1 хувь буюу 57.1 мянган толгойгоор нэмэгдэснээр малын тоо 1883.6 мянган толгойд хүрч 2013 оныхоос 17.4 хувь буюу 279.5 мянган толгойгоор нэмэгдлээ.

Төрлөөр авч үзвэл тэмээний тоо 4671, адуу 69562, үхэр 127443, хонь 799861, ямаа 882073 толгой болж, өмнөх оныхоос тэмээ 323, адуу 11122, үхэр 22364, хонь 137034, ямаа 108687 толгойгоор тус тус нэмэгдэв.

2014 онд аминдаа малтай 14636 өрх байгаагийн 8921 нь малчин өрх байна. Мал аж ахуйн салбарт нийт 18302 малчид ажиллаж байна.

Нэг малчин өрхөд дунджаар 128 толгой мал, үүний дотор адуу 5, үхэр 9, хонь 54, ямаа 60 ногдож байна.

Хөдөө аж ахуйн бүтээгдэхүүний 80 гаруй хувийн үйлдвэрлэж, хүн амаа хүнс, өргөн хэрэглээний бараагаар хангах эх үүсвэр болж байгаа бэлчээрийн болон эрчимжсэн мал аж ахуйг бүсчилэн хөгжүүлж, дотоод зах зээлийн эрэлт хэрэгцээнд нийцүүлэн чанар сайтай, аюулгүй түүхий эд, бүтээгдэхүүн нийлүүлэх, экспортын нөөцийг нэмэгдүүлэхэд мал аж ахуйн бодлого чухал ач холбогдолтой.

2014 онд тариалсан талбайг ургамлын нэр төрлөөр авч үзвэл: 50 га-д үр тариа, 312.9 га-д төмс, 148.3 га-д хүнсний ногоо тариалсан нь үр тарианы тариалсан талбай 2013 оныхоос 5 га-гаар, хүнсний ногоо 5.5 га-гаар нэмэгдэж, төмс 71.1 га га-аар буурсан байна.

Үүнээс: Аймгийн хэмжээнд 70.1 тн үр тариа, 2694.9 тн төмс, 1260.9 тн хүнсний ногоо хурааж, 60744 тн өвс хадлан, 1443.5 тн таримал тэжээл бэлтгэсэн байна.

Газар тариалангийн үйл ажиллагаанд байгаль, цаг уур ихээхэн нөлөөлж байгаа боловч цаашид ургац хураалтын хэмжээг боломжийн хэмжээнд байлгахын тулд га-гийн ургацыг нэмэгдүүлэх, үүний тулд чанартай сайн уринш боловсруулалтыг нэмэгдүүлэх, усалгаатай талбайн хэмжээг нэмэгдүүлэх, ургац боловсролтын үед хортон шавьжтай тэмцэх, иргэдийн дунд тариалалт хийх, ургац хураах зэрэг асуудлаар сургалт, сурталчилгаа явуулж мэдлэгийн дээшлүүлэх зэрэгт ихээхэн анхаарах шаардлагатай байна.

Баян-Өлгий аймагт мах, ноосны чиглэлийн Казахын ууцан сүүлт Керей үүлдрийн хонь, ноолуурын чиглэлийн Уулын бор хэмээх үүлдрийн ямаа зэрэг өндөр ашиг шимтэй үүлдрийн болон нутгийн шилдэг омог хэвшлийн мал сүргийг өсгөн үржүүлдэг.

Нутгийн шилдэг омог, үүлдрийн малыг өсгөн үржүүлж, хүрээг нь өргөжүүлэх, малын омог, үүлдэрлэг байдлыг сайжруулах замаар ашиг шимийг нь дээшлүүлэх

явдал аймаг, сум, багийн түвшинд бодлого боловсруулагчдын өмнө эрхэм чухал зорилт болгон дэвшүүлэгдэх ёстой.

Нутгийн шилдэг омог, үүлдрийн цөм сүрэг, гадаадын арвин ашиг шимт мал, амьтны шалгарсан удмыг сайжруулагчаар ашиглах, биотехнологи, генийн инженерчлэлийн дэвшилтэт аргыг нэвтрүүлэх замаар малын үүлдэрлэг байдлыг сайжруулах.

Мал сүргийг эрүүлжүүлэх, халдварт, паразиттах өвчинтэй тэмцэх, сэргийлэх арга хэмжээг олон улсын жишигт хүргэж үр дүнг сайжруулах.

Инженерийн болон энгийн уурхайн худаг, уст цэгийг нэмэгдүүлэх, эзэмшил, ашиглалтыг сайжруулахын зэрэгцээ усны нөөцийн бусад эх үүсвэрийг зохистой ашиглах замаар хүн ам, малын усны хангамжыг нэмэгдүүлэх

Уст цегүүдийг сэргээн засварлах, шинээр гаргах, цас, борооны усыг хуримтлуулан хиймэл нуур, усан сан, хөв, цөөрөм, бий болгох замаар бэлчээрийн усан хангамжийг сайжруулах.

Бэлчээрийг зохистой ашиглах, эзэмшүүлэх, сайжруулах, хамгаалах, талхлагдсан бэлчээрийг нөхөн сэргээх замаар багтаамж, даацыг нэмэгдүүлэх.

Бэлчээрийн даацад тохируулан малын тоо толгойг өсгөн үржүүлэх бодлого хэрэгжүүлэх, ялангуяа манай аймгийн нийт малын 50-аад хувийн эзэлдэг ямаан сүргийн тоо, толгойн өсөлтийг хязгаарлах, бог малын хувьд өсгөж үржүүлж ирсэн уламжлалт харьцаа 75:25 хувь буюу 3 хонь, 1 ямаа гэсэн харьцаагаар өсгөж үржүүлэхэд татварын бодлогоор зохицуулах нь зүйтэй.

МАА-н салбарын хөгжлийн уг язгуур нь сайн үүлдрийн мал үржүүлэх, эрчимжүүлэх, хөрөнгө оруулалтыг нэмэгдүүлэх гэхээсээ бэлчээрийг эзэмших ашиглах, өмчлөх эрх зүйн тогтолцоо гэдгийг онцолж байна.

АШИГЛАСАН НОМ, МАТЕРИАЛ

- 1.Баян-Өлгий аймгийн Статистикийн эмхтгэл 2001, 2002, 2003, 2006, 2013 он
- 2.Монгол улсын статистикийн эмхтгэл 1996, 1997, 2000 он
- 3.Улсын Статистикийн эмхтгэл 2005, 2010, 2011, 2012, 2013 он
- 4.Монгол улсын Хөдөө аж ахуй 1971-1995 онд /статистикийн эмхтгэл/
5. Хөдөө аж ахуйн салбар, 2011он, ҮСХороо
6. Аймгийн эдийн засаг, нийгмийн байдлын танилцуулга-2012 он,
7. Баян-Өлгий аймгийн хөдөө аж ахуйн салбар, 2012 он
8. Хөдөө аж ахуйн 2011 оны улсын анх дугаар тооллого, 2012 он
9. Статистикийн бюллетень 2014/12 сар, ҮСХороо
10. www.1212.mn
11. Баян-Өлгий аймгийн 2014 оны Мал тооллогын дүн
- 12.Мал тооллогын үр дүнгийн онлайн программ

_____ о О о _____